

Hasonlatok Krúdy Gyula *A podolini kísértet* című regényében Krúdy és az isteni gondviselés

ADAMIK TAMÁS

professor emeritus

(Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest)

adamikta@t-online.hum

Similes in Gyula Krúdy's *The Phantom of Podolin*. Krúdy and Divine Providence. Based on Dean Stoddard Worth's theory of similes, the study classifies the similes found in Gyula Krúdy's novel *The Phantom of Podolin*. It then proceeds to present the novel's structure and its hidden meanings.

Keywords: *Gyula Krúdy: The Phantom of Podolin, theory of simile, structure, hidden meaning*

Az írás Dean Stoddard Worth hasonlatfelfogása alapján rendszerezi Krúdy Gyula *A podolini kísértet* című művében található hasonlatokat. Ezután bemutatja a regény struktúráját és rejtett jelentéseit.

Kulcsszavak: *Krúdy Gyula: A podolini kísértet, hasonlatfelfogás, struktúra, rejtett jelentés*

Mottó:

„Az összehasonlítás alapvető gondolkozási és egyúttal kifejezési művelet.” Balázs Géza (2022)

„És miként az ügyes építőmester, midőn díszes épületet emel, alkalmas helyekre szoborműveket illeszt, még pedig *olyképen, hogy ezek nemcsak díszítésül, hanem egyben teherhordozó és támogató részekül szolgáljanak, úgy alkalmazott a Magasztos is gyakorta egy-egy tetszetős és mélyértelmű hasonlatot, hiszen a hasonlat folytán sokszor válik világossá valamely mélyen elgondolt beszéd homályos értelme.*” Karl Gjellerup (1906, 141–142)

A podolini kísértet felépítése

Krúdy szóban forgó regénye *Valami előszófele* című bevezetéssel kezdődik, és a következő tizenkét fejezetből áll: I. *Egy különc ember története*; II. *Galamb a varjúfészekben*; III. *Egy igazi embergyűlölőről*; IV. *Ancsurka cipőt kap*; V. *Ki is volt hát a nizsderi várúr?* VI. *Mit csinál tovább Ancsurka és a macskája?* VII. *A zöld kalapos bábu*; VIII. *Prihoda Anna naplója*; IX. *Merre jár Ríminszky?* X. *A kísértet megjelenik*; XI. *Merre jár a kísértet?* XII. *Ancsurka*. Mivel a fejezetek között van 56 oldalas (az V.), tehát igen hosszú, és 7 oldalas (a VIII.), tehát igen rövid, ebből arra következtetünk, hogy Krúdy tudatosan törekedett arra, hogy regényének terjedelme 12 fejezetből álljon, úgy, mint a nagy klasszikus római szerzők művei: Vergilius *Aeneise* vagy Quintilianus *Szónoklattana* XII. könyvre van felosztva. E XII. fejezetre való osztással az író azt sugallja, hogy nagy és maradandó művet alkotott. Tanulmányunkban e mű hasonlatait vizsgálva annak járunk után, hogy ez sikerült-e neki.

Az alkalmazott hasonlatelmélet

Korábbi tanulmányaimban Dean Stoddard Worth hasonlatfelfogását alkalmaztam, amelyet *Zur Struktur des Vergleiches in der Galizisch-Volhynischen Chronik* (Worth 1962: 74–86) című tanulmányából vettem át. Ugyanezt teszem jelen tanulmányomban is. Worth a tanulmánya elején megemlíti, hogy a korábbi kutatók a signatum, a jelentés alapján osztályozták a hasonlatokat; ez azonban a nyelvi aktusnak csak egyik oldala. A másik nem kevésbé fontos, a külső nyelvi forma, a signans, a jelölő. A signans alapján a hasonlatokat mondathasonlatokra és szóhasonlatokra osztja fel (76). A mondathasonlatot így határozza meg: „A mondathasonlatban egy egész szituációt, amelyet formailag egy komplett mondat vagy egy mellékmondat fejez ki, egy másik ugyanolyan módon ábrázolt szituációval hasonlítunk össze,” pl. »Reggel minden vadász, gyalogos és lovas összegyűlt, oly sok, hogy még az erdőket is megtölténék.« A szóhasonlatban viszont mindig egyetlen szót,

mégpedig egy főnevet hasonlítunk össze egy másik szóval; például »ő azonban, mint egy szörnyű vadállat, nem kímélte ifjúságát« (76).

A szóhasonlatokat szintaktikai tulajdonságaik szerint két nagy csoportra osztja Worth: direkt és indirekt szóhasonlatokra. „Direkt szóhasonlatban két főnevet közvetlenül hasonlítunk össze egymással, vagy a lenni ige egyik alakjával vagy egy értelmező által. Az első esetben az a főnév, amely a hasonlítást kifejezi, állítmányul szolgál, a másik főnév pedig ugyanazon mondat alanyául; például ‚Pajzsaik olyanok voltak, mint a hajnalpír, a sisakjaik, mint a felkelő nap‘. Az egész mondat csak arra szolgál, hogy a hasonlítást kifejezze. Az értelmezőben a hasonlatot a hasonló melléknév fejezi ki: ‚Az apjától ikonokat hozott, amelyek egy csodához voltak hasonlatosak‘. (77–78). Gyakrabban használatos az indirekt szóhasonlat. Ez esetben a két főnevet egy melléknév vagy egy ige segítségével hasonlítjuk össze, amellyel az első főnév kapcsolatban áll. A melléknév vagy az ige mindig állítmányul szolgál ugyanebben a mondatban, amelyben az első főnév az alany, és a második csak annyiban szerepel az elsőhöz hasonlóként, amennyiben a melléknév tulajdonságából részesedik, vagy az ige cselekményét hasonlóképpen elszenvedí. E mondatban immár nem a hasonlat a lényeges, mint a direkt szóhasonlatban, hanem a melléknévi vagy az igei állítmány. Melléknév szerepel ebben a hasonlatban: ‚Szkomond boszorkánymester és kiváló igazmondó volt, és olyan gyors volt, mint egy állat.‘ Ha e mondatból elhagyjuk a hasonlatot, az alapmondat, ha szegényebben is, de ép mondat marad: ‚Szkomond boszorkánymester és kiváló igazmondó és gyors volt‘ (78).

Hasonlatok Krúdy *A podolini kísértet* című regényében

Az alábbiakban fejezetről fejezetre haladva számozva gyűjtöm ki a hasonlatokat Krúdy említett regényéből. A gyűjtést a következőt kiadás alapján végzem: *Krúdy Gyula Regények és nagyobb elbeszélések* 3. *A podolini kísértet* (1906), *Az alispán leányai* (1906), *A zurdoki csata* (1906), *Andráscsik örököse* (1906), *Az öreg gárdista* (1906). Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2006. *A podolini kísértet* a kötet 7–201. oldalain olvasható. Azért sorolom fel az egyes fejezetekben található hasonlatokat, a hely megadásával, hogy az olvasó elcsodálkozhasson szerzőnk hasonlatalkotó fantáziáján. És ha kedve és ideje van rá, felüthesse a regényt, és megnézhesse, hogy a hasonlat milyen szövegkörnyezetet világít meg, miközben középkori tájakon, hegyek, várak és kolostorok között barangol a regény szereplőivel együtt.

Valami előszóféle

1. Nagy-Magyarországot sohasem felejtették el teljesen, és fájó szívvel gondoltak a messzi hazára, mint a száműzöttek gondolnak a honukra (7).

2. A Poprád ott szaladt el a bástyák alatt, mintha csak a Poprádöt is zálogba csapta volna a könnyelmű Zsigmond: a Poprád is kifelé folyt Lengyelországba (8).

3. A zálogban töltött száz évek tehát úgy múltak el a városka felett, mintha valami dermedt álomban töltötték volna (8).

4. A Poprád sietett, futott a határ felé, a nagy hegyek, sötét erdők árnyékukkal ráfeküdtek a városkára. Mintha arra vigyáztak volna, hogy az átaludott esztendőkből nem fog-e egyet is elsikkasztani (10).

A Valami előszóféle című bevezetésben (7–10; 3 és fél o.) arról tájékoztatja Krúdy az olvasót, hogy sok esztendővel ezelőtt egy kis szepességi város, Podolin lakosa volt. E helység határhoz közel, a Kárpátok alatt fekszik, és nem volt vasútja sem. De országúton meg lehetett közelíteni. A szekerek csörömpöltek a város középkori kövein. Zsigmond király zálogba adta a várost a lengyeleknek tizenkét másik várossal együtt. Polgármesterei azonban féltő gondal őrítették magyar világbeli pecsétjét, törvénykönyveit. Magyarországot sohasem felejtették el teljesen. Mária Terézia királynő egy szekér arannyal váltotta vissza e városokat. A hosszú középkori rabság rányomta bélyegét a városra: a háromszáz év alatt semmit sem fejlődött; elég volt a lengyeleknek a maguk baja, ezért a város megőrizte középkori jellegét. A négy hasonlat a városnak ezt az elhagyatottságát szemlélteti; mindegyik mondathasonlat. Abban az időben, amikor Krúdy e város lakója volt (1887–1891 között a piaristák algimnáziumában tanult), a városi tanács száműzetésre ítélte egy asszonyt, Wart Erzsébetet. „De hiszen éppen ezt akarom elmondani” –, utal az író rejtélyesen regényének cselekményére, és annak igazi főszereplőjére, akire a regény címe is utal (10).

I. fejezet. Egy külön ember története

1. A podolini háromszázévesztendős házak között, amelyek a piacteret négyszög alakban határolták, nem volt a legfiatalabb, de a legvénebb sem az az emeletes, keskeny, nyurga ház, amely csupán abban különbözött a többitől, hogy állandóan szép sárgára volt festve (10).

2. A kapuja ennek is zárva volt, mint a többieké általában. Mintha öröké attól rettegettek volna a lakosok, hogy valamelyik órában ellenséges hadak csapnak le a városra, és kirabolják a házat. Legalábbis akkora vasrácsok voltak az ablakokon, mintha hosszú ostromra volnának berendezkedve (10).

3. Riminszky Kázmér volt a leggazdagabb podolini polgár (11).
4. A felvidéki fantázia így festette Riminszkynek a gazdagságát: állítanak valahol egy nagy ollót, amely egyebet sem tenne, mint folyton-folyvást a juhokat nyírná. Riminszky pedig otthon, kényelmes házában egyebet sem tenne, mint olvasgatna csendesen: Egy, kettő, három ... Amint egy számot kiejtene a száján, a juhászok mindig egy birkát kapnának el a hátsó lábuknál fogva, s odanyomná a nagy olló alá, amely egyszerre lenyírná a bundáját. Riminszky olvasna, a juhászok elkapnák a juhokat, az olló nyírna, a lenyírt juhok száma annyi volna, hogy a majorosok sem tudnák már számon tartani, a gyapjú olyan garmadává nőne, hogy magasabb volna a Lynt hegynél – Riminszky pedig még mindig olvasna, és a juhászok szakadatlanul kapdosnák a birkák hátsó lábát. Így olvashatna Riminszky élete végéig, de még akkorára se volna vége a birkáknak (11).
5. A podoliniak azt mondták, hogy úgy él, mint egy király. Én a magam eszével azt gondolom, hogy Riminszky úgy élt, mint egy – kutya. Mint egy vén, fogatlan eb, amely már semmiben sem találja gyönyörűségét (11).
6. Pedig lányok, menyecskék teremték ezen a vidéken is, nem szebbek, sem csúnyábbak, mint Toporcon vagy Lublón (12).
7. Valahogyan mindig idegennek, vendégnek tartotta magát a városban (12).
8. Ha akarnám, herceg lehetnék Lengyelországban, és mert nem akarok, azért podolini polgármester legyek? Nem, urak, nem. Ne nézzenek egész bolondnak (12).
9. Annak a bizonyos Riminszkynek az apja – akinek annyi tenger birkája volt – annyira elszegényedett, hogy már nem rejtegethette nyomorúságát (12).
10. Csak elkezdte a juhnyáját vásárolni. Egyiket a másik után vette, építtette a majorokat, és a juhászaiból kitellett volna egy hadsereg (13).
11. Riminszky Kázmértól oly távol állott a mulatozás, mint amilyen távol van a fősvény embertől a pazarlás (14).
12. Széles vállain kissé meghajolt nagy, csontos feje, mintha mindig a földre nézne. – Hátha valaki elveszített előtte egy ezüst húszast – mondogatták a rossznyelvű podoliniak (14).
13. Elég! – kiáltotta Riminszky nagylelkűen. – Egy szekérderék bocskort küldök neked. Elhordhatod életed végéig. Persze, a szekérderék bocskorból, amire Riminszky elküldte a juhásztanyára, nem lett több mint hat pár (17).
14. Szaporodtak a bocskorok, messzi vidéken nem volt gazdagabb, boldogabb asszony a juhásznénál (17).

Az Egy külön ember története című I. fejezetben (10–18; 8 és fél o.) megismerjük Riminszky Kázmér podolini házát és magát a ház urát, akinek gazdagsága juhnyájainak sokaságában állott. Ő maga sem tudta, hány nyája legel a hegyekben. A podoliniak szerint úgy él, mint egy király, az író viszont

azt mondja: úgy élt, mint egy kutya. „Mint egy vén fogatlan eb, amely már semmiben sem találja gyönyörűségét” (11). Bár családja 300 évvel ezelőtt költözött Podolinba, sohasem feledkeztek meg arról, hogy valamikor vajdák, független fejedelmek voltak. Apja végrendeletében azt a parancsot hagyta rá, hogy szaporítsa a juhokat, mert ha egyszer éhínség lesz, felszökik a bir-kák ára. Kázmér megfogadta apja tanácsát, és szaporította juhait. Fösvény ember volt: még a törött patkót is felvette az útról. Szolgálóját, Marczinkánét még apja vette a házhoz. Kövér ember volt az apja, és végnélküli ebédekről álmodott, de legfőképpen juhhúsos kásáról. Ezt mondogatta: „Egy véka aranyat adnék egy tál kásáért!” (15). Az asszonyok, amikor ezt meghallották, egymás után főzték a juhhúsos kását, Riminszky Kázmér mindig ezt mondta: „Eh, ez sem az igazi.” Egyedül Marczinka nevű juhászgazdának a felesége főzte juhhúsos kása ízlett neki, ezért egy szekérderék bocskor ígért neki, ami végül is hat pár bocskort jelentett. Mivel sokszor főzött neki juhhúsos kását az asszony, sokszor kapott tőle hat pár bocskort. Így hát sok bocskor gyűlt össze házába, és ha valamely rokona meglátogatta, mindig bocskort ajándékozott neki.

II. fejezet. Galamb a varjűfészekben

1. Pihoda Anna olyan árván maradt, mint az ujjam, amilyen árván csak egy kis tót leányka maradhat egy rongyos tót falucskában tél közepén (19).

2. Korinszki, a falubeli vén kovács, aki háromszor is megjárta Amerikát, ha éppen nem volt részeg, megsimogatta a Pihoda Anna rózsaszínű arcát. – Te, Ancsurka, te! Te még valamikor aranycipőben fogsz járni, négy lovon és inasokkal (19).

3. Kusnya György sokszor emlegette, hogy Ancsurkának több esze van, mint három öreg tótnak együttvéve. Ezt pedig onnan merítette Kusnya uram, hogy Ancsurka egyszeri látásra megismert minden nyomtatott betűt, azonkívül ő volt az, aki legszebben énekelt a templomban (20).

4. Valami jó lelkű vándorlegény ugyan egy rongyos, színehagyott kendőt felakasztott a fészületre, de hát mit ér egy csöpp rongyos kendőcske a csontig járó hidegségben? (21).

5. A félhomályos kapualjban egy emberforma törpe állott, aki bozontos szemöldöke alól éles pillantást vetett a leánykára (22).

6. Nem vagyunk ám olyan harapósak, mint ahogy a világ hiszi (23).

7. Tedd le a bocskort, mindjárt hozok újat. Megállj csak! Van egy nagyon szép kis bocskorom. Olyanféle lehet, amilyenben a lublói Mária járhatott akkor, mikor ezen a tájon lakott (24).

8. Olyan vagy, mint Mária... Az anyád tán Lublón járt akkor, amikor te a világra jöttél. Másképpen hogyan is hasonlítanál te ahhoz a Máriához?

9. Olyan hatalmas rakásokban állott ott a tűzifa, hogy tán még a király udvarán se volt nagyobb rakás. Persze, tellett bőven az erdőből. Riminszky jókedvében a vármegyét befűthette volna, akkor is maradt volna elég fa az erdeiben. De Riminszkynek nem volt olyan jókedve sohasem (24).

10. Vasrácsos ablakok a falakon, gyermekfej nagyságú lakatok lógtak mindenfelé (25).

11. Ki tudja, mikor jártak ezen a batáron utoljára a Riminszkyek, talán még herceg korokban? (Azóta gyalog járnak a Riminszkyek, pedig talán inkább tellenek kocsira, mint hercegségükben!) (25).

12. Ha a királynék valamikor bocskort viseltek, külön bocskort még ők sem húzhattak a lábukra. Finom fehér szattyán volt a bőre, piros bársonnyal, csillogó arannyal kihányva, mintha tündérkezek varrták volna (25).

13. A fiatalágom nem tartott ki a bocskorok mellett. Hamarabb koptam el, mint a bocskorok (25).

14. Ejnye, be fehér lábad van, mint egy kisasszonykának – jegyezte meg. – Talán bizony az Úristen eltévesztette a dolgot. Egy kisasszonykának a lábát adta neked, és Prihoda Anna lábát valamely kisasszonyka rejtegeti most a harisnya alatt (25).

15. Egy darabig ügyetlenül lépegetett a gyönyörű holmiban, de aztán úgy megszokta, mintha egész életében aranyos bocskorokat viselt volna (26).

16. Ott állott az ablaknál ódivatú, kopott zöld bársonyzekeében, nagy csizmában, amely csizma magas szárával mintha arra lett volna jó, hogy velük kifelé hajló lábszárait összetartsa. Mintha e magas szárú csizma nélkül elszöktek volna a lábszárak. Mind a kettő ellenkező irányba (27).

17. Egyszer az én uram Lengyelországból hozott egy ménkű nagy lakatot (27).

18. Szóról szóra ezt mondta az én uram, nemes Riminszky úr, akinek több őse volt vajda, mint nekem hajam szála van (27).

19. Ha egy útszéli szalmakunyhóban kínálták volna meg szállással Prihoda Annát, nem hálatelt szívvel kellene gondolni a jó Istenre? Ez pedig nem szalmakunyhó, hanem szép nagy kőház, benne a jó Marczinkánéval és Mikkel, akitől egyszer megtudja még a nagy lakat történetét, hiába látszott fogadalmat tenni Mik az imént arra nézve, hogy ezentúl csak olyan dolgokat fog elmondani, amely dolgokról az Úristennek is tudomása van (29).

20. ...Így került Prihoda Anna szolgálócskának a podolini Riminszkyházba, mint egy kis fehér galambka a zordon, mogorva varjófészekbe (29).

Galamb a varjófészekben című II. fejezet (19–29; 10 és fél o.) középpontjában a regény másik hősnője, Prihoda Anna áll, aki 15. évében jár, amikor anyja meghal. Apja kivándorolt Amerikába, tehát a kislány árván maradt. Nem tudják, mi történt apjával, mert még nem adott jelt magáról. Anyja halálos ágyán arra kéri, hogy ha bocskora elszakad, akkor menjen Podolinba rokonukhoz,

Marczinkánéhoz, neki még mindig van új bocskora. Holmiját egy abroszba köti, és télvíz idején útnak indul. Az országúton egy feszületet lát, megáll, letérdel a hóban és Jézus segítségét kéri. Ahogyan ott térdel, egy szánkó suhan el mellette, de megáll, és a benne ülő bundás úr, megkérdezi, hogy hová igyekszik. Podolinba – válaszolja a kislány. Az úr elviszi Podolinba, és Ancsurka megkeresi a házat, amelybe Marczinkáné lakik. A kapuban Mik, a bőbeszédű törpe fogadja, Marczinkánéhoz vezeti, aki megjegyzi, hogy hamarabb is jöhetett volna, hiszen rongyos a bocskora. Szép új bocskort kap. A háza ura, Riminszky Kázmér is megtudja, hogy ki érkezett, és megparancsolja, hogy fogadják szolgálatba Ancsurkát.

III. fejezet. Egy igazi embergyűlölőről

1. A lovagregényeket a valóságos élettől átvette a költészet, mert a költők leginkább olyan dolgokkal szeretnek foglalkozni, amelyek jobbára csupán a fantáziákban élnek. A hold sohasem nézegette magát oly mélán a várudvarok mély kútjának fenekén, mint akkor, amidőn a várkutak már beomlottak. A várurak se nyargalásztak örökösen mellbeteg külsejű kisasszonyok után a maguk idejében, hanem biztonnal pipáztak, iddogáltak, dalogattak eleget ők is, amint rendes úriemberekhez illik (30).

2. Pedig én azt hiszem, hogy öltek ott disznót is fagyos télben, és az asszonyoknak nagyobb gondjuk volt az ugorkás edényekre, mint a lantoló ritterekre (30).

3. Lehet, hogy talán másfelé is meghagytak egy-kettőt mutatóba a százhatvan vár közül, de annyi bizonyos, a törvény vasmarka nem ért el a határszéli havasok közé, ahol a Dunajec völgyében, sötét hegyek között állott egy középkorból megmaradt vár, Nizsder vára. Igaz, nem valami nagy vár volt, csak amolyan sasfészek, amilyennel valamikor a cseh rablók megrakták a felső-magyarországi hegycsúcsokat (30–31).

4. A parasztok csendesen szántogatták a hegy oldalát, a lányok, legények itt is úgy daloltak, mint másfelé, ha rájött a sorja, és az öreg emberek meghaltak itt is egyszer (31).

5. A vár falait nem döntötte le Lipót király törvénye, de antul jobban megviselte az idő. Amint az emberek nem élhetnek örökké, úgy nem örökkévalóság egy vár sem, bár sziklából építették (32).

6. Nizsder vára a hegytetőn nagyon fogyatékos, leromlott ruházatban húzta meg magát. Vastag falai mindig közelebb lapultak a földhöz, mintha attól féltek volna a falak, hogy egyszer egy nagy vihar mindenestől lesöpri őket a magasságból. Bagolyoknak, varjúknak még mindig elég kényelmes tanya lett volna a vár, de embernek egy kissé különös lakhely volt (32).

7. A legenda azt mesélte, hogy Nizsder várának egyszer meghalt az

utolsó gazdája, bizonyos Kavaczký. ... Hóbortos futóbolond volt, aki végigti-vornyázta az életet. A nizzsderi várban évről évre szólott a kranyoki rezesbanda. A muzsikusokat esztendőszámra fogadta, mint cselédjeit, és ugyanúgy fogadta fel egyik-másik vendégét (33).

8. (Sok mindent kell tudni annak, aki munka és foglalkozás nélkül akarja leélni a sorstól rája szabott esztendőket; legalábbis kell annyi tudomány hozzá, mint a szolgabíróséghez.) (33).

9. A cselédek azután napszámban lesték odalenn, az országúton a vendéget. Csakhogy akkorára már éppen olyan híre volt a nizzsderi várnak, hogy elkerülték azt még a varjúk is (34).

10. Mert a legnevezetesebb az volt az utolsó Kavaczkýban, hogy akár-mennyit ivott, sohasem volt részeg... A nehéz lengyel pálinkát, amelyet kis fonott fűzfavesszőből való takarókban szállítanak, úgy itta, mint a vizet. Egyik sem volt neki elég erős. Minél többet ivott, annál inkább győzte (35).

11. Bátyikó – kiáltott rá –, hallottad-e már azt, hogy valaki minden ok nélkül meghaljon? Csak úgy hirtelen meghaljon, mint ahogy a mécses elfújja a szél? (37–38).

12. Egy percig gondolkodva nézett a viharos téli éjbe. A sötét fellegek mintha közvetlenül a vár tornya fölött lebegnének, a zúgó szél az arcába vágta a havat (38).

13. Uram – kiáltotta a zenész –, hová mégý ebben a kísérteties időben? (38).

14. Fújni kezdte Kavaczký kedves dalát, és Kavaczký mély medvehangján dúdolt (39).

15. Kvaczkýval valami különös dolog történt az alatt az idő alatt, amíg aludt. Valami rendkívüli változáson ment át, amelyet még sohasem tapasztalt a trombitás. Mintha részeg lett volna Kavaczký. Az ördög bújjon belé, csak nem kapta le lábáról az ital? Mindig hangosabb lett, és folyton többet beszélt ahhoz az idegenhez, akinek a kupájához hozzáütötte a magáét (39).

16. Némelyik képzelődő tót asszony látni vélte a szomszéd szoba nagy tölgyfa ajtaját becsukódni, mintha valaki odarejtözött volna előlük (40)

17. A bíró reszkető ákombákomokkal írta, amint Kavaczký meggondolt hangon, ünnepélyesen diktálta (42).

18. A szomszéd szobából ekkor tompa, mély hang hallatszott: – Pogrányi Sámuelre. A bíró ijedtében elejtette a tollat. A pap meghökkenve nézett a bezárt ajtóra. A mély hang mintha ott reszketett volna a nagy, borral fellocsolt terem füledt levegőjében (42).

19. Az utolsó Kavaczký mozdulatlanul, némán feküdt a szoba közepén. Valami torz mosolygás jelent meg az arcán. Mintha azon nevetett volna, hogy őt még megsiratják (43).

20. Ha Komárominé szamaras kocsija megjelent valahol, amelyen a jeles asszonyság bokorugrós szoknyában, színes kendőben, csizmában ült, és cifra

huszáros káromkodással nógatta a szamarait, akkor a nizsderi tótok még a szemük világát is odaadták volna az asszonyságnak (45).

21. Mintha a boszorkányok ezüsttála lett volna a birtokában, amely tál-
nak a tükörvizében meglátott mindent, ami közel, messze vidéken történt (47).

22. Különösen a részeg embereket üldözte. Az utolsó Kavaczký idejében,
amikor a bor patakokban folyt e tájon, nem igen akadt józan ember a Dunajec
völgyében. Részeg volt ott még az útszéli fa is (47).

23. A várba olyan csendesség költözött, mintha kripta lett volna az, egy
élőhalottnak a kriptája... (48).

24. Egyszer, hogy, hogy nem, csak elébem toppant egy magas, karcsú
vadászruhás úrfoma. A hold fénylőn világított, a bokrok levelét meg lehetett
volna olvasni mellette (49).

25. Hát csak az – felelt –, hogy a vadász úrnak nem volt se bajusza, se
szakálla. A szeme meg olyan volt, mint egy asszonyé. A lábát is úgy rakosgatta
egymás mellé, mintha asszony lett volna, nem férfi (49).

Egy igazi embergyűlőlőről című III. fejezet (29–51; 22 o.) Lipót király azon
rendeletével kezdődik, amelynek értelmében le kell rombolni a magyarországi
várakat, hogy „ne legyen búvóhelye a kurucoknak” (29). Ennek ellenére bizo-
nyos várak megmaradtak, azzal az érveléssel, hogy a lerombolásra küldött
bizottság nem tudta eldönteni: egy vár hova is tartozik, magyar földön van-e,
vagy lengyel területen. Így maradt meg Nizsdervára is, bár leromlott állapotban.
De hozzá illő lakója mindig maradt. A nizsderi várurat Pogrányinak hívták.
Többet nemigen tudtak róla a környéken. A legenda szerint utolsó gazdája
bizonyos Kavaczký volt, akivel nemzetsége is kihalt, mert nem házasodott
meg. „Hóbortos futóbolond volt, aki végigtivornyázta az életét. A nizsderi
várban évről évre szólott a kranyoki rezesbanda” (33). Ivócimboráit fegyverrel
kényszerítette ivásra. Emiatt sokan elkerülték. Vagyona is kezdett apadni,
cselédsege elszökösött. A kranyoki banda is annyira megfogyatkozott, hogy
csupán egy vak ember maradt belőle, Péter bátyó, aki a helikont fújta. Később
az a gondolat gyötörte Kavaczkýt, hogy mi lesz a várral, ha meghal. Egyszer
Kavaczký felöltözött, és hideg télben elhagyta várát. A zenész közben elaludt,
és arra ébred, hogy Kavaczký a fülébe kiabál: „Hé, ébredj, vén arkangyal!
Fujjad, fujjad, hogy beleszakadj.” (39). A zenész észrevette, hogy Kavaczký meg-
változott. Azt hajtogatta, hogy az ördög eljött érte. Eme gondban ivott három
napig egyfolytában, közben a zenész a Rákóczi-indulót fújta. A harmadik napon
lebukott a székről Kavaczký, és a cselédségért kiabált: hívják a tisztelendő urat.
Három óra múlva megérkezett a faluból a tisztelendő úr és a nizsderi bíró.
Utolsó erejével Kavaczký lediktálta végrendeletét: minden vagyonát egyetlen
örökösére, Pogrányi Sámuelre hagyta. De a Pogrányi Sámuel nevet „a szom-
széd szobából ... tompa, mély hang” javasolta (42).

IV. fejezet. Ancsurka cipőt kap

1. De még mintha vén, összeszáradt szívükben valami napsugár útján különös gyöngédség lopódzott volna, amely gyöngédséggel csak öregemberek tudják körülvenni a gyermekeket. Ancsurkát egyenesen olybá vették, mintha az Úristen küldte volna nekik a zordon, néma ház mogorva csendjének a földerítésére (52).

2. Kíváncsi vagyok, mit felelnétek, ha Riminszky úr meg találná kérdezni, hogy milyen nap van máma? No, mit felelné, te kis csirke? (53).

3. A csinos szónoklatot Mik egy viharos kiáltással befejezván, olyan iramodásba fogott karikaláibaival, mintha legalábbis egy vár bevételére indult volna (53).

4. Nem szeretem, hogy bocskorban jársz, leány - mormogta. – Bizonyosan ez is az apám bocskorai közül való, azokból a hóbortos bocskorokból (53).

5. Tudom, ha újra cipőre lesz szükséged, nem kell többé a Fintor munkája, hanem valami pesti svindleré. Úgy ám!... Vagy valami bécsié, mint már a kisasszonyoknál szokás (54).

6. Az arca olyan vörös lett, mint a bíbor. Még fehér nyaka is elpirosodott (55).

7. Ámbátor nem dolgozom ilyen kisasszonyoknak, csak a főbíró úr kisasszonykáinak, a postamesternének, a patikáriusnénak, kezét csókolom. Ancsúrka erre még pirosabb lett (55).

8. Tizenként gomb volt a cipőn, az orra hegyes, mint a kecsgeé, a sarka magas, hogy csak úgy ingadozott benne a sudár leányzó, mint a nád a szélben (55).

9. Marczinkánénak se tetszett valami nagyon a cipőviselet. – A macska rúgja meg – dadogta. – Már csak szebb a bocskor (55).

10. Felfogadtunk az utcáról, mint talált gyereket, most pedig ellenszögülsz Riminszky úr parancsainak, te béka?! (56).

11. Szomorúan sétálgatott a bocskorokban a nagy házban, mintha búcsúzott volna valamitől, mintha kedves halottja volna ... (56).

12. A kapuboltozat alatt nehéz, döngő lépések hangzottak (56).

13. Riminszky erre nem felelt semmit. Felment a szobájába, és nehéz lépései sokáig visszhangoztak odafönn (57).

14. A kis macska így fogságba esett, - és Ancsurkának egyéb gondolata sem volt ezentúl, mint megédesíteni a kis fogoly rabságát. Elnevezte Ancinak, mert ez volt a legkedvesebb név előtte. Így szölongatta valamikor az édesanyja, amikor még nagyon kicsi volt (57).

15. Én is olyan árva kis macska vagyok, mint te – suttogeta Prihoda Anna a macska fülébe (58).

16. Elkeseredetten vonul le a műhelyébe, ahol egész nap olyan zörgést művelt, mintha valamennyi rozsdás lakatját ezen a napon akarta volna kivégezni (59).

17. Folyton-folyvást nézték egymást, mintha beszélgettek volna valami rejtett dolgokról (59).

18. Magamfajta tudományos ember már csak megpróbálkozik, hogy hoszszabbra nyújtsa az életét, mint a tótókét (61).

19. Riminszky hümmögött valamit, olyan mély hangon, mint mikor a medve haragszik (63).

20. Az öreg Mik úgy kapta el a fejét, mintha le akarnák vágni. Pedig csak a doktor koppantott rá pálcájával, mikor észrevette, hogy hallgatódzott (63).

21. Vidám, ferge lépésekkel futott föl az emeletre, mint aki tudja, hogy kedvesen látott vendég (63).

22. Leültek, és játszadoztak a maguk módja szerint (64).

23. – Bizony ez ördögös macska! – Tódította. – Az ördögök kuglizzanak a fejemmel, ha láttam valaha ilyen macskát. Becsületesre, kitűnő macska (64).

24. A műhelyben található legnagyobb lakat Riminszky alakját vette föl, egy négyszögletes, furfangos závarú a Rocskay doktorét. Marczinkánéét egy kimustrált, két darabban heverő ócska lakat képviselte, míg egy vadonatúj kis lakat, amelyet az öreg Mik nem a furfangosságáért, mint inkább a csinoságáért vásárolt meg a legutóbbi vásáron, Ancsurka volt. A macskának nem volt külön lakatja, az együtt volt Ancsurkával a csinos lakatkában (65).

25. Mikor végigment valamennyi lakaton, akkor nagyot csap a kalapáccsal a lakatosüllőre. Kettőt, hármat, négyet. Mert az üllő, ott bent, a vén koponyában, az öreg Mik alakját öltötte magára ezen a gondolatteljes délutánon (65).

Ancsurka cipőt kap című IV. fejezetben (51–65; 14 o.) tehát Ancsurka menedéket talál a Riminszky-házban, ahol meleg van. Szolgáloi teendője alig van, mert Marczinkáné és Mik minden elvégeznek helyette. Marczinkáné egyszer azt parancsolja neki, hogy szellőztesse ki az úr bundáját, de Mik nem hagyja, mert más nem nyúlhat urának dolgaihoz, csak ő. Mindezt igen bőbeszédűen adja elő és olyan hangosan, hogy Riminszky leszidja, majd megparancsolja, hogy Ancsurka ne járjon bocskorban, hanem cipőben. Kap is cipőt, de ő inkább bocskorban jár. Fintor suszter nem örül ennek, pedig szép hegyesorru, magassarkú cipőt készít neki. Ancsurka ragaszkodott bocskorához, és éjjel is vele álmodott. Ancsurka egy fehér macskát talált a házban: a tetőn kalandozott, de Mik kalapálására lejtett, és Ancsurka kötényt ráborította és megfogta. Olyan kis árva vagyok én is, mint te – mondta neki, és gyerekének nevezte, és ebben szerepben kezdett játszani a macskával. Riminszky úr betegen jött haza, s mikor meglátta a macskát Ancsurkánál, megparancsolta neki, hogy hozza fel a szobájába, és ott játsszon vele. Csodák csodája, ez a játék meggyógyította a ház urát. Közben jön Riminszky orvosa, Rocskay Teofil, és vitatkozni kezd gazdájával, és Mik elmege a patikába a

gyógyszerért. Az úr pedig ismét hívhatja Ancsurkát a macskával, s erre Mik igen dühös lesz, mert a macska háttérbe szorítja lakatjait.

V. fejezet. Ki is volt hát a nizsderi várúr?

1. Elment, s a rúgók tovább munkálkodtak, a kerekecskék forogtak, a diákok énekeltek, mert a szerény egyszerű asszonynak az eltemetése nem szokott földrengést okozni. A királynék is meghalnak, hát még az órásnék! (66).

2. Lizi – ebben időben már igen tömör szőke hajzata volt, és csak a rúgók és és kerek emberek nem látták meg, hogy arcának olyan színe van, mint a hamvas őszibaracknak (67).

3. Lizi, mondom, nem ellenkezett. Utóvégre a diákok olyan ábrándosan énekeltek az utcáson, hogy kedves álmai lettek e daloktól. Miért haragudott volna a diákokra? (67).

4. Csak kutyája volt valamiképpen másféle, mint amilyent Heidelbergában láttak. Lompos, fehér szőrű, közép nagyságú kutya volt (67).

5. Ott várúr az apám, de a múltkoriban összevesztünk, hát eljöttem onnan. Az öregúr ugyanis nem egészen tiszta eszű ember (68).

6. De azért eljövök, már csak a maga kedvéért is, szép kisasszony. Lizi elpirult, és többé nem látta olyan utálatosnak a juhászkutyát, amelynek Kavaczkó füttyentett. – Poprád! – mondta (69).

7. Lizi belátta apjának helyes gondolkozását, és így történt, hogy midőn Kavaczkó de Nizsder délután megszólaltatta a kapucsengettyűt, az utálatos kutya társaságában, Lizi nem utasította őt el, hanem alkuba bocsátkozott vele a lakás irányában, amint jóra való rendes lányhoz illik (69).

8. – Poprád, ezentúl itt lakunk – szólt a kutyához, mintha egy hozzá hasonló emberhez szólott volna (69).

9. A Poprád ugatott, mintha fizettek volna érte. Ugatott torkaszakadtából, és a legjobban szeretett volna kirohanni az utcára, és lábszárába kapni az idegennek. Kavaczkó – végtére ő sem volt fából – feltámaszkodott a díványról, és néhány erőteljes rúgással elkergette a kutyát az ablaktól (71).

10. Felelet helyett csak a lompos farkával ütögette a Kavaczkó csizmaszárát. Mintha azt mondogatta volna nagy hízelkedve: - Ne haragudj, öreg. Nekem is vannak diszkrét dolgaim (72).

11. Kis, kerek kalapja alól megcsillant arany szőke haja a tavaszi reggeli napsugárban (73).

12. – Én mindig korán kelek. Korán, mint a madarak. Lizi kisasszony elmosolyodott erre a különös hasonlatra. De Kavaczkó de Nizsder minden inkább lehetett volna, mint madár. Azaz hogy kakas-madár lehetett volna, pocakjával és vékony lábszárával (73).

13. Az öreg Wart Sámuelnek erre úgy felderült az arca, mintha most találkozott volna először az életben a boldogsággal (75).

14. Ott megállott mozdulatlanul, mint valamely pincebeli kis szellem, aki az örök sötétségből napvilágra kerülve, idegenkedve látja maga körül a föld feletti élet zajgását (76).

15. Az óraütésre Wart Sámuel megmozdult az asztal mellett, és a zsebében levő rézórát hamarosan összehasonlította a sarokban álló nagy órával, amely inkább valami öreg nagyapónak látszott, mint órának (77).

16. Miközben beszélt, gyorsan tipegett a sarok felé, ahonnan előhalászott egy vén botocskát, amely olyan pontosan kezdett el kopogni az öreg órás kezében, mintha már a világ kezdete óta egyebet sem tett volna, mint mindig-mindig kopogott volna. Ugyanabból a sarokból előkerült egy igen régi fekete kalap, amely mintha csak abban a percben kezdte volna magát igazán jól érezni, amikor az öreg órás fejére került, ahol kényelmesen elhelyezkedett ... S a vén botocska kopogva vitte el az ódivatú szobából a régi kalapot (77).

17. Mintha a vén, rejtett ingájú órát is hallotta volna valahol, mint ahogyan a nagyanyó kötőtűinek zörgését halljuk a szomszéd szobából (78).

18. Wart Sámuel úr, az öreg órás ragyogó szemüveggel nézett hol Lizire, hol Kavaczký úrra. Meggyőződése szerint az angyalok sem hárfázhatnak szében odafönn az égben, mint ahogy Lizi hárfázott. A hárfa sajátos hangjai mintha egyenesen szívébe lopódtak volna, és az ottani kerekecskék között olyan zenebonát okoztak, amilyen zenebona némely óránál szokott előfordulni (79).

19. Nem, Raffaidesz barátom, addig, amíg én élek, szó sem lehet a dologról! ... Nálunk kell tudni oboázni, nem úgy, mint a városi zenekarban, ebben a botfülű zenei bolondok gyülekezetében (81).

20. Ha az öreg órásnak nem lett volna olyan vastag szemüvege, mint amilyen volt, bizonyosan észrevette volna, hogy Lizinek az arca fehérebb lészen a rendesnél. De a dologról többé nem beszéltek (81).

21. Hangtalanul ültek egymás mellett, és az öreg Wart néha elkeseredetten sóhajtott fel: - S méghozzá egy olyan ember miatt, aki annyit ért az oboához, mint egy tyúk - mormogta, amire Lizinek eleinte szokása volt sértődötten felállni és kimenni a szobából (81).

22. Elég az hozzá, hogy abban az időben, amikor Kavaczký de Nizsder hosszú pipája társaságában a régi ebédlő sarkába került, mint a török Günsberger-féle dohánykereskedés cégérében, Lizi kisasszony és az öreg órás kibékültek, és megegyeztek a zenei élvezetekben (81).

23. Reggel, amidőn az utcára lépett - mintha az ördög játszott volna vele - az első ami szemébe ötlük, semmi más, mint a Poprád lompos, fehér bundája, amely sietve, nagy örömmel közeledik feléje az utca végéről (83).

24. - Ugyan hagyd el! Mit akarsz? -végtére is a tied vagyok. Mintha csak

valamely csalfa szeretőtől hallotta volna ezt a mondást. És a csalfa szerető szokása szerint különböző hízelkedésekkel vette körül gazdáját (83).

25. Nagyon vidám volt egész nap, és még délutáni álmában is vígan vakantott néhányszor, mintha vidám emlékek jutottak volna eszébe (83).

26. S ebben a nagy csendességben egyszerre csak kibújt a telihold egy százesztendőös ház mögül. Mintha a régi ház padlásán lett volna eddig elrejtve, míg elcsendesedik minden Heidelbergában (84).

27. A divat a bő Schiller-köpönyegnek hódolt és a nagy karimájú, tollas kalapoknak, amely ruházatban éjjeli időben még a heidelbergai polgármestert is könnyen össze lehetett volna téveszteni valamely banditával (84).

28. Mikor a kutyaugatást meghallotta, mintha meggyorsította volna lép-teit (84).

29. Nagy fekete szeme veszedelmesen szikrázott kalapja alatt. Mintha megmozdult volna a karja a köpönyeg alatt (85).

30. Kár volna érte – felelte az idegen –, nagyon jeles állat. Igazi példánya azoknak a magyar komondoroknak, amelyek a farkasokkal szoktak birkózni, és farkasoktól erednek (86).

31. Ígérem, nem csalom el többé a kutyádat, csak engedd meg, hogy néha hallgassam jóízű ugatását, amely gyermekkoromra emlékeztet (86).

32. Lángoló nagy szeme volt és göndör kis bajusza. Olyan férfiú, akibe minden asszony, lányféle belébomlik. Kellemes, lágy hangon beszélt, és Kavaczkya maga sem tudta, miért, egyszerre úgy kezdte érezni, mintha már nagyon régen ismerte volna a fiatalembert, pedig bizonyos volt benne, hogy sohasem találkozott vele addig (86).

33. Kavaczkya a pipája füstjébe bámult. – Akárcsak a költők – dűnnyögte (87).

34. Vén fiú vagyok én már. Az idejét sem tudom, mikor múltam el huszonkét esztendőös (88).

35. Tudod, fiatal leány van a háznál, és az öregember azt tartja, hogy a leány érdekében jobb két diák, mint egy diák (89).

36. Tipegett, tipegett, mintha sok száz meg száz rossz óra várná az ő reszkető kezét, pedig rossz órához nagyon régen csupán úgy jutott, ha a mellénye zsebében ketyegő rézórából kiemelt valamely kis csavart (89–90).

37. Kavaczkya és Pogrányi néhanapján már friss virágokat hordtak haza Lizi kisasszonynak, aki egyiküket sem látszott különösen kitüntetni szeretetével. Éppen olyan szívesen mosolygott a Kavaczkya füstkarikáin, mint a Pogrányi ábrándos sóhajtásain (91).

38. Bezzeg, ha Nizsderben olyan asszony volna, mint Lizike, a tótok nem hordanák el a várfalak tégláit, midőn házat építenek (91).

39. Az özvegy Wart Sámuel fia gyanánt kezdte szeretni a csendes és komoly Kavaczkyt, Lizi kisasszony is neki kedveskedett a legjobb falatokkal,

Kavaczký pedig tiszta szívből ragaszkodott a családhoz, amelybe a véletlen folytán pottyant (92).

40. Mintha én, vagy egy hozzám hasonló már várt volna reám ott, a sötét utcácskában, és midőn botomat kopogni hallotta, előlépett valamelyik sarok mellől (92).

41. Bort nem ittam, fejem nem zúgott, és a szemüvegem is mintha tisztább, világosabb lett volna, mint egyébkor (92–93).

42. A hárfa is pengett szokás szerint, és Kavaczký úgy bámult bele a füstbe, mint mindig azelőtt (94).

43. Egy különösen hosszú fúga után az öreg Wart bácsi kimerülve tette le az oboát. Beletette a diófaszekrény ismeretes fiókjába, és olyan pillantást vetett utána, mint aki nagyon hosszú időre szándékozik lemondani az oboázásról (94).

44. A heidelbergai tornyokban éppen olyan rekedtes hangon ütögették az időt a toronyórák, mint bármikor. A falakról a rézmetszetek se nézegettek különösebb érdeklődéssel, és a sarokban álló nagyapó éppen úgy tiktakozta a lepergő perceket, mint talán száz esztendő óta (94–95).

45. Mert nincs ám hűségesebb barát egy jól járó órácskánál (96).

46. Az öreg Wart a haldoklók csodálatos élehallásával meghallotta Kavaczký halkán elmondott szavait. Felemelte fejét, és kezével tiltakozó mozdulatot tett. – Nincs már olyan órás, aki az én szerkezetemet megjavítaná (97).

47. Kavaczký némán állott a karosszék mögött. A rézóra a zsebében ketygett, és annak ketyegésében intő szózatot látott. Hirtelen előrelépett. – Én meg ígérem, hogy soha-soha el nem hagyom Lizi kisasszonyt (97).

48. A sötétbarna nagyapó a sarokban, amely színével azon az ó tajtékpipákhoz hasonlított, amilyeneket Kavaczký hajdanában a szülői házban látott, ugyancsak bőséges figyelembe részesült a diák részéről (98).

49. Hát Lizi körül hogyan töltötte be hivatását? Itt némely akadályok mutatkoztak, mert Lizihez semmiféle órakulcsot nem talált a Wart Sámuel hagyatékában (98).

50. Tudom biztosan, az öreg Wart úrnak se volna ellene semmi kifogása, meg aztán úgy szeretem azt a fiút, hogy nem tudok meglenni nélküle (101).

51. Lizi kisasszony pedig a nagy esküvői előkészület alatt egyetlen egyszer sem mosolygott. Mintha valami csodálatos álomlátás fagyott volna az arcára. Járt-kelt nyitott szemmel a házban, és nem látott meg semmit. Sem a selymet, sem a csipkét, sem Kavaczký Györgyöt. Isten tudja, hol jártak a gondolatai (104).

52. Kavaczký uramon egyszerre kitört a szerelmi epidémia. Minél hidegebb volt Lizi, annál rajongóbb, tüzesebb lett Kavaczký. Naponként virágcsokrokat, ékszereket küldött menyasszonyának (105).

53. Itt rendelte meg Kavaczkýnak esküvői ruháját. Búzvirágszínű mentét, amely bőven ki volt hánnyva aranyhímzéssel, vadgalamb színű nadrágot és

rövid párducbőr kacagányt rendelt a szabónál. Kavaczký úgy örült, mint egy gyerek, amikor először felpróbálta a díszruhát (106).

54. Lehet, hogy lesz egy áldott asszonyi lélek, aki jóváteszi majd mindazt, amit te vétesz (108).

55. Riminszky roppant erős ember volt. Az óriás diákat, akit legelsőnek talált az ajtóhoz vezető úton, úgy taszított félre, hogy annak eszébe se jutott feltartóztatni többé Kavaczkýt (113).

56. Kavaczký hamuszürke arccal roskadt egy székre (113).

57. Ébredj, Kavaczký, elszöktették a menyasszonyt! – kiáltott a megbénult férfi fülébe. Az némán rámeredt. Egy szónak nem volt az ura. Mintha valami rémet látna maga előtt, és titokban azt hinné, hogy rossz álom az egész (113).

58. Csakhogy a tükörben hiába kereste a menyasszony mosolygós arcát. Látott ellenben egy búzavirágmentés kísértetet, amelyet egy másik kísértet – egy fekete szemű ördög cipelt magával. Meg sem áll talán vele a pokol előtornácáig (114).

59. Tavasz szellő száll a folyó felől, és fecskék nyilaznak a vén háztetők fölött, amelyek megfrissülni látszanak ezen a kedves napon (114)

60. A fogadós érdeklődve nézett utánuk, az udvaron csak egy alak maradt mozdulatlanul. Egyetlen emberféle, nagycsizmás, vidrakucsmás, hetyke öreglegény, aki egy útszéli cölöp nyugalmával állott a helyén (116).

61. – Megvannak! – kiáltott föl oly hangon, mintha a világon a legnagyobb öröm érné ebben a pillanatban (116).

62. Nyugodtan, minden meglepetés nélkül nézték a közeledőket, mintha lopva összemosolyogtak volna (116).

63. Schiller Siegfried halálsápadtan, üveges tekintettel bámulta az előtte pillanat alatt lejátszódó gyilkosságot. Aztán futva, rémületes arccal menekült be az erdőbe (119).

64. Egy bokor mögül Lizi kisasszony ugrott ki fehér ruhában. Krétafehérré vált arccal nézett körül. Valami tébolyító, szívet hasító éles sikoly tört ki a melléből. Aztán odarokkadt a halott mellé, és őrjöngve ráborult (119).

65. És eltette az ólomgolyócskákat legtitkosabb szekrényébe, mint valami ereklyéket (120).

66. Az angolon kívül számos más imádója is volt Wart Erzsébetnek, akit a cirkusz romantikus világában nem ismertek más néven, mint a jégkeblű hölgynek (121).

Ki is volt hát a nízseri várúr? című V. fejezet (65–121; 56 o.) a leghosszabb, s nagyjából a mű közepén helyezkedik el. A fejezet összefoglalja azt a bonyolult kérdést, hogy ki is volt a nízseri várúr. A kérdés megválaszolása úgy történik, hogy az író a szereplők ifjú korával kezdi, mégpedig Wart Sámuel órásmesterrel, aki Heidelbergában kis emeletes házat vásárolt, s benne csalá-

dot alapított. Klein Clára nevű leányt vette feleségül. Egy lányuk született, Lizi, szőke, kék szemű kislány. Idővel a mama meghal, és az órásmester is öregedvén egyre nehezebben tudja összerakni az órák kerekeit és csavarjait, s hogy a család jövedelmét gyarapítsa, elhatározza, hogy úgy tesz, mint mások: kosztos diákokat fogad be házához. Meg is hirdetik az állást két diák számára. Másnap már jelentkezik is egy diák, akinek névjegyén ez a név szerepel: Kavaczký de Nizsder. A diák egy lompos fehér komondorral érkezett, és azt mondta, hogy kutyája fog szerezni egy lakótársat is, mert magyarországi komondor, és ha egy magyar meghallja ugatását, azonnal tudja, hogy a gazdája is magyar. Valóban így történik: Kavaczký kutyája ugyanis eltűnik, mert észrevesz egy másik magyar diákot, Pogrányi Sámuel, aki Magyarországon komondorok között élt, és ezt a kutya megérezte rajta, és hozzászökött. Pogrányinak ugyanis Heidelbergában, ahová tanulni jött, nem volt komondora, ezért éjjel nem tudott aludni. Amikor észrevette, hogy az órásmester házában van egy komondor, éjjelre elcsalta. Kavaczký pedig azt hitte, hogy ellopták a kutyáját. Így ismerkedett meg a két magyar diák, összebarátkoztak, és Kavaczký javaslatára Pogrányi Sámuel is az órásmester házába költözik. Kavaczký nyugodt, komoly férfifiként viselkedett, ezét megnyerte az órásmester tetszését. Pogrányi Sámuel költői lelkülettel, csapongó képzelettel volt megáldva, ezért az órásmester komolytalannak tartotta. Következésképpen Kavaczkýt választotta leánya számára férjül. Az esküvő napján azonban eltűnt a menyasszony a költővel együtt. Mikor kiderült, hogy a költő megszöktette a leányt, Kavaczký régi barátja, Riminszky Kázmér azt javasolja a vőlegénynek, hogy vágtassanak a szökevények után, és a leányszöktető Pogrányit hívja ki párbajra és ölje meg. Kavaczkýt valóban felháborítja menyasszonyának megszöktetése, Riminszky biztatásai, hergelései csak fokozzák haragját. A párbaj meg is történik, Kavaczký pisztolya eldőrdül, és Pogrányi holtan esik össze. Lizi megátkozza a gyilkos Kavaczkýt. E tragikus esemény óriási változást idéz elő azon szereplők jellemében, akik részese voltak a fenti tragédiának. E jellemváltozást az is elősegíti, hogy Krúdy a Pogrányi halála után következő tizenhatév történéseit nem részletezi. Erről csak ennyit mond: „És elmúlt tizenhat esztendő...” (120 o.), és két oldalban összegezi, hogy mi történt az első öt fejezetben megismert szereplőkkel ezen tizenhat év alatt. Érdekes, hogy a szakirodalomban nem is említik ezt az időeltolódást. Kavaczký, a nizsderi várúr megvénül, és boldogtalan lelkiismeretfurdalása van, hogy megölte barátját. Csak karácsonykor boldog egy percig: valakitől különböző távoli helyekről, Pétervárról, Londonból stb., egy gömbölyű ólomgolyót kap. Lizi számára a sors rendkívüli dolgokat tartogat: Wart Erzsébet néven Európa egyik híres lovarnöje lesz, aki a titkolózás homályában rejtőzködik. Nappal soha sem látta senki.

VI. fejezet. Mit csinál tovább Ancsurka és a macskája?

1. Nemigen sok idő múlt el, hogy tisztelendő Felkis János uram jelentkezett a háznál. Mirczinkáné akkora csókot nyomott a barát kezére, mint egy papucs (123).

2. Riminszky úrnak több esze lehetne, mint téged a betűkre tanítani. Minek neked a betű? (123).

3. Jeles gyermek! Úgy ismeri a betűket, mint egy pap (124).

4. Míg Marczinkáné megterítette a konyhaasztalon, (Mik) karikaláibaival gyorsan megjárta a pincét, és gyöngyöző palackkal tért vissza (124).

5. Nagy létrát támasztott a csatornához, és a létrán oly fürgén futott föl, mint egy mókus. A következő percben már hozta nagy diadallal a fehér cicát. – Megfogtam, mint egy vasszőget – mondta, és átnyújtotta Ancsurkának a macskát (126).

6. Olyan volt a Poprád a fehér téli szemfedő alatt, mintha meghalt volna (126).

7. Riminszky hallgatott, mintha befagyott volna a szája (126).

8. Most már igazán elaludtak az erdők, hegyek. Semmiféle hang nem jött belőlük, a rongyos kis falvak, amelyekhez néha útközben értek, mintha vastag hótakaró alá bújtak volna a hidegnek ígérkező éjszakára (127).

9. Nehéz, vastag szőnyegek lógtak az ajtókon, ablakokon, s a padimentumon is mintha zizegő selyembe süppedt volna a láb (130).

10. Ennek jobb volna már egy golyó, mint ez a nyomorult kínlódás (131).

11. Riminszky kiegyenesedett. Akkora volt, mint valami fenyőóriás a hegyek között (132).

12. A várkisasszony lehajtott fejjel hallgatta a külső folyosón visszhangzó lépéseket, aztán lábujjhegyen futott az egyik ablakhoz, miközben ruhája úgy suhogott rajta, mintha egy madártábor készülne útra kelni (133).

13. A kisasszony elsuhogott, mint egy látomány, a félhomályba borult szobából (134).

14. Úgy esett a hó, mint ahogy csak a Kárpátok között szokott: mintha a tótockskák itt egyébert se imádkoznának az egekhez, mint hóért, minél több hóért (134).

15. Egy karcsú, hattyúnyakú kristályüveg alján még látszott valamely tündöklő zöld folyadék, amilyen a tenger vize (135).

16. A középén báránybundásan, zöld kalpagosan – olyan kalapban, amilyent a lengyel vojvodák viseltek valamikor – áll ennek a várnak az ura (135).

17. Mintha egy lépést tett volna előre a várkisasszony felé, de Ancsurka csakhamar rájött, hogy a csinos és kedves ifjú éppen olyan mozdulatlan, mint társa volt a zöld csizmában (136).

Mit csinál tovább Ancsurka és gazdája című VI. fejezetben (122–138; 16 o.) Ancsurka már a podolini Riminszky-házban él. Az egyik nap megérkezik tisztelendő Felkis János, és a Prihoda Anna nevű leányt keresi, mert azt megbízást kapta, hogy vizsgálja meg: ez a leányzó tud-e olvasni és írni. A pap krétát hoz magával, és a konyha barna ajtajára kell Annának felírnia a nehezebb betűket. Anna hiba nélkül felírja a kért betűket, és a tiszteletes megállapítja, hogy a leány úgy ismeri a betűket, mint egy pap. Közben megszólal a déli harangszó, és Marczinkáné meghívja ebédre a papot, mert észrevette, hogy a tisztelendő – megérezve a rotyogó töltöttkáposzta illatát – tekintget a fazekak felé. Az ebéd végeztével Riminszky úr is megérkezik, és közli a leánnyal, hogy öltözzön fel, mert elviszi ahhoz, aki majd kisasszonyt nevel belőle. Nizsder várába mennek szánkón, ahol is egy elegáns szőke hölgynek adja át a lányt macskájával együtt. Ő a vár úrnője, Ancsurka pedig a szolgálólánya lesz: a szolgálatot rögtön megkezd, mert az úrnő és vendége, Riminszky vacsoráznak, Ancsurka pedig segít a felszolgálásban. Miután Riminszky eltávozik, az úrnő ismerteti Ancsurka feladatait, kijelöli fekhelyét, és közli vele, hogy csak akkor jöhet be a szobájába, ha hívja. Ancsurka egyedül marad, a szoba ablakán nézi a hóesést, és a sok furcsaságon töpreng, amikkel itt a várban találkozott. Egyszer csak megszólal a csengő: az úrnő hívhatja, és azt kérdezi tőle, hogy hallja-e, hogy valaki odakünn járkal. A leány azt feleli, hogy ő senkit sem hallott. Hiába tagadod, mondja az úrnő, sokan jártak odakünn: a saját apja, a vőlegénye, a régi szerelme, az egyetlen, akit igazán szeretett, mindig visszatérnek. Bábu formájában valóban ott ült a szobában vőlegénye, Kavaczký György, utána pedig az az ifjú, akit igazán szeretett, Pogrányi Sámuel. A kislány semmit sem ért az egészből. Végül arra következtet, hogy az úrnő boszorkány, a vár pedig a mesék elátkozott vára.

VII. fejezet. A zöldkalapos bábu

1. Hátat fordított a jelenetnek, mialatt Péter rémülten támolygott ki a szobából, míg Ancsurka éppen olyan kicsire húzta magát össze, mint amilyen a macskája volt (139).

2. Az ablakból a mély völgybe nézett, ahol a falusi házikók akkorának látszottak, mint a gyufaskatulyák (139).

3. Legföljebb annyiban történt valami, hogy Ancsurkának szebb ruhája volt, mint mikor a várba került (139).

4. Riminszky leült, és figyelemmel nézett a leány arcába. Mintha eddig még nem is látta volna valójában. Mintha csak ma látná először, hogy milyen is az Ancsurka (140).

5. – Be megnőttél – ismételte csöndesen, és csóválta a fejét. Mintha valami rendkívüli dolog történet volna vele, amire nem volt elkészülve. Mint-

ha megzavarodott volna azon, hogy Prihoda Anna, a toporci árvalány megnőtt (141).

6. Ancsurka csodálkozva hallgatta ezeket a híreket. A szemét tágra meresztette, és rózsaszínű szája nyitva maradt (142).

7. Sötétpiros volt az arca, és acélszürke szeme, mint éles penge szegeződött Riminszkyre és a lányra (142).

8. Bolondság, de igaz: eddig mindig azt hittem, hogy éppen úgy rendelkezem maga fölött, mint a viaszbábuim fölött (143).

9. Jószívű cselédeim a megdermedt madárkát sem hagynák elveszni, és az árva gyereket sem küldték az országútra (143).

10. Ön is olyan férfi, mint a többi (144).

11. Hej, nagy ördög maga, Riminszky. Sok minden szárad a maga lelkén. Ha maga véletlenül nem születik erre a világra, más lett volna az én életem. Maga ölette meg azt az embert, akit egyedül szerettem... Maga volt az oka mindennek. Maga adta a kezébe annak a félbolond Kavaczkynak a pisztolyt, amellyel az én szegény szerelmemet kivégezte. És még nem fizetett meg érte (144).

A zöldkalapos bábu című VII. fejezet (138–147; 9 és fél o.) elején Ancsurka a vak trombitás Rákóczi-indulóját hallgatja. Mivel azonban a vár úrnője nem kedvelte ezt a zenét, mikor megérkezik, leteremti őket. A zenészt azzal fenyegeti meg, hogy elkergeti, Ancsurkát pedig azzal, hogy ráncba szedi. Ezután Ancsurka és a zenész ritkán találkoztak. Ancsurka bizalommal várta Riminszkyt. Egyetlen változás életében az volt, hogy szebb ruhában járt, mint korábban: a haragos kisasszonytól végül is egy sárga bársonyruhát kapott, amelynek uszályával a macska eljátszadózott. Éppen vele játszott, amikor Riminszky megérkezett, és meglepődve látta, hogy Ancsurka igazi kisasszony már, és beszélgetni kezdtek Mikről és Marczinkánéről. Ancsurka kijelentette, hogy szeretne Podolinba menni. Eme beszélgetést a várkisasszony érkezése szakítja félbe, aki megsértődik azért, hogy Riminszky Ancsurkával társalog. Ancsurkát kikergeti, mondván: Kotródj! Riminszky próbálja tisztázni a helyzetet: betegnek érezte magát, ezért behívta szobájába a leányt, hogy ott játsszon a macskájával, és ez valóban meggyógyította. De a kisasszony még dühösebb lesz. Szemére veti, hogy megölette azt a férfit, akit egyedül szeretett. Ő adta a pisztolyt Kavaczkynak. Utána elmondja, hogyan ölte meg Kavaczkynak boszszúból. Együtt ivott vele, leitatta és rávette Kavaczkynak, hogy öngyilkos legyen: Megcsókolhat, ha megöli magát – mondta neki. Kavaczkynak elfogadja az ajánlatot, és megmérgezi magát. Hogy e tettének nyomatékot adjon, a Kavaczkynak ábrázoló zöldkalapos viaszbábút kétszer arcul ütötte. Riminszky megborzadt, s eltávozáskor Ancsurka fülébe súgta: Nemsokár elviszlek innen (147).

VIII. fejezet. Prihoda Anna naplója

1. Egy kis noteszkönyvecskébe, verébfaj nagyságú betűkkel ezeket a sorokat írta be Prihoda Anna, a toporci árvaleány (147).

2. Tudod-e, mit érzett egy szív, amely valamikor éppen olyan érző volt, mint a többi, hogy kőkemény legyen, mint a szikla (148).

3. Szép ruhád, szép cipőd van, és betűket vetsz papírra, mint a kisasszonyok (149).

4. Ebből a könyvből megtudandja, hogy szomorú volt, mint Bársony, a tengerszem tündére, akiről éppen tegnap olvastam a Lidérc-naptárban (149).

5. Neki sem volt már foga, mint nekem! – mondotta. És talán éppen ezért szerette olyan nagyon Poprádot (150).

6. Így találta ki, hogy az én hajam szőke és nagyon dús, arcom pedig piros, mint a nyíló rózsza. Csoda, hogy a nyíló rózsához hasonlított; a vak emberek tudatlanságával sorozhatott volna egyébre is... (150).

7. De nem mertem egy kukkot sem szólni, mert úrnőm rám pillantott hideg szemével, amely néha úgy fénylett, mint a meztelen kard (152).

8. Nem hallotta meg, hogy odabenn a szívemben vadul sikoltozom, mint egy menekvő madár... (152).

9. Úrnőm szobájában maradt, és az égboltozaton, amely nagyon közel látszott lenni a hegycsúcsokhoz, szikráztak a csillagok (152).

10. Néha azt hiszem, hogy megpattant valami a fejemben. Valami idegszál, amely többé sohasem lesz ép. Mint mikor a telegráfrót elszakad valahol a hegyek között, és a két messze fekvő állomás, amely eddig a drót révén mindig egymás közelében volt, egyszerre eltávolodik egymástól... Az az idegszál szakad el a fejemben, amelyen át a való élet telegrafírozott az álmok világával. Többé nincs átmenet a valóságból a képzeltebe. Vagy fáj az élet, vagy pedig nem is tudok arról, hogy élek (153).

11. Te nem értesz máshoz, mint számár öregurak fejének az elcsavarásához. Szalagot kötsz a hajadba, mint egy pásztorleány, pedig itt rajtam kívül senki sem lát (153).

12. Szemében ezer mélység sötétlett. Mintha félelmes örvények kavarogtak volna abban a szempárban, amely örvények elnyelik azt, aki beléjük néz (153).

13. – Ül le – szolt –, és melegítsd a kezem. Egész lényében reszketett, és halotthalványan nézte a kezét, amelyet jéghideg dermedtségében feldörzsöltem. Mintha csodálkozott volna a kezén, mintha nem is az ő keze lett volna (153).

A *Prihoda Anna naplója* című VIII. fejezetben (147–154; 7 o.) Ancsurka lejegyzői naplójában úrnője furcsa viselkedését: dühös, a földre veti magát, felugrik, összetép mindent, ami kezébe akad, majd behívja Ancsurkát, szenvedéseiről beszél neki. Később is saját szenvedéseivel van elfoglalva, azt sem veszi észre, hogy az öreg Poprád kutya haldoklik. Ancsurka fél tőle, mert érzi, hogy gyűlöli,

féltékeny rá. Közben Poprád kiszenvedett, Péter bácsi eltemette. Ancsurka éppen Ali babát és a negyven rablót olvasta, amikor egyszer az úrnő szobájából hangos beszédet hallott, és felismerte Riminszky hangját, aki valamilyen földalatti járaton jutott el úrnőjéhez, nyilván azért, mert úrnője nem akarta, hogy Riminszky és Ancsurka találkozzon. Ancsurka viszont felvette sárga ruháját és szalagot kötött a hajába, hátha bejön hozzá Riminszky, és elviszi innen. Valóban bejött Riminszky, és közölte vele, hogy elviszi, de az úrnő azt mondta, hogy maradjon itt a lány, mert így legalább nem marad egyedül. Riminszky erre így felelt: Utóvégre is itt maradhat. Ancsurka ezután szomorúságában sírva fakadt, és ablakából a csillagokat nézegette. Éjfél felé az úrnője cseppet, magához hívta, és ott Ancsurka látta, hogy egy asztalkán különféle pálinkák vannak. Úrnője észrevette, hogy Ancsurka ünneplőbe van öltözve, hajában szalaggal, rákiáltott, hogy csak öreg urak fejének elcsavarásával törődik. Megparancsolta neki, hogy dörzsölje meg hideg kezét, hogy felmelegedjen. Közben az úrnő megjegyzi, hogy ma éjjel vele álmodott, valami nagyon rosszat (154).

IX. fejezet. Merre jár Riminszky?

1. A szemével hunyorított, és szürke szemét Riminszky arcába kapcsolta, mintha minden egyszerre ki akart volna olvasni a férfi lelkéből (154).
2. A halált csak annyiban ismerte, mint a legtöbb ember ismeri: meghaltak szomszédjai, ismerősei, és többé nem mozogtak (156).
3. A barátok, akik itt laktak éppen úgy tudták forgatni a kardot, mint az olvasót (156).
4. Mentek, mentek a magyar urak a Rákóczi táborába, mintha valami mulatságba mennének (159).
5. A kasmírvörös ruha megfeszült rajta, mintha szobor volna (159).
6. A szép Kállayné egyszer reggel a tükör előtt állva azon vette magát észre, hogy hollóhajába ezüst szálakat rakogatott titkon az idő (160).
7. Az aranykorból való aszú, amely szinte csengve ereszkedett belé a finom kristálypoharakba, mintha folyékony érc lenne, hamarosan megtette hatását (160).
8. A nagy, kemény koponyák koppantak a diófán, a kezek ökölbe szorultak, és a pincemester fráter olyan mélyen nyomta a csapat a hordócskába, hogy az szinte feljajdult belé (161).
9. Igen értékes kék szeme volt, amint egy pillanatra láttam. Legalábbis annyit ér a szeme, mintha rubintból lett volna (166).
10. Bántani nem bántottak. Csak az emberek olyan furcsán néztek reám, mint egy kísértetre (169).
11. A következő percben lehajolt, és megcsókolta az Ancsurka kezét. Amire Ancsurkának vérvörös lett az arca (169).

A *Merre járt Riminszky* című IX. fejezet (154–169; 14 o.) azzal kezdődik, hogy Riminszky megtalálja Ancsurka naplóját akkor, amikor Ancsurka már régen nem volt ott: eltűnt a várból. Wart Erzsébet közli vele, hogy a leány megszökött. Bolond dolog volna, ha ez a szolgálólány érdekelné. Mire Riminszky azt feleli, hogy szerette a macskáját. Mire a kisasszony: „Hiszen ha csak a macskája lett volna! Igen kedves arcoskája volt...” (155). Riminszky hamarosan eltávozott. Útközben betért a lipovnicai barátkolostorba. A vén barát háromszor csemetett, ami azt jelentette, hogy a földesúr érkezik. Erre a pincemester a legjobb tokaji bort hozza elő: 1722-ik évben szüretelték, a Kállay-donációból származik. Kállay János Rákóczi katonája volt, és ura után Párizsba ment. Mielőtt Rákóczi elhagyta hazáját, ő is ebben a barátkolostorban töltötte az éjszakát. Az öreg kapusbaráttal kezd beszélgetni Riminszky, és megtudja tőle, hogy egy csinos leányzó járt erre elegáns sárga ruhában, Szuhinka úr kocsiján, aki Lipovnicáról Cservenka felé vette útját. Riminszky elindul, és az utasoktól kérdezősködik a leány útja felől, és amikor hazaér, öreg szolgájának, Miknek elmeséli, hogy ellopták Ancsurkát. Majd megkéri Miket, hogy üljön lóra, és a holdvilágos éjjelen nyargaljon Toporcba, és keresse a leányt, hátha oda ment. Meg is találja, és hajnalba már visszaérkezik Ancsurkával együtt.

X. fejezet. A kísértet megjelenik

1. A haja megfeketedett, a bajusza gácsérformájú lett, és az arca piros, mint a rózsa (170).
2. A püspök se járhat másképpen, pedig a püspöknek talán még Riminszkynél is több báránya van – mondták a podoliniak (170).
3. Amikor üveges hintóján végigrobogott a kis falukon, a tótok lekapták a kalapjukat. Azt hitték, hogy maga a király jár közöttük, vagy legalábbis annak helytartója (171).
4. a mezőkön mindenütt sárga virág nyílt, a réteken sárgaszoknyás tót leányok dolgoztak. Össze lehetett téveszteni a tót leányokat a virágokkal (171).
5. A legszebb ruhákat Ancsurka viselte Lőcsén, a legdrágább kalapjai neki voltak, selyem, bársony, brokát annyi hevert a szobájában, hogy akár boltot rendezhetet volna be belőle (172).
6. Ekkor Riminszky is látta a fehér imbolygó árnyékot a folyó felé haladni, mintha hosszú köntösű szellemalak lett volna – a köntös ködből és felhőből (173).
7. Részegek vagytok, emberek? – kérdezte, de csupán a maga megnyugtatóására. Az öreg Mik némán csóválta a fejét, amíg Klein Márton éjjeliőr butykosa nyakát megcsavarva, azt a föld felé fordította. Száraz uram, mint a Jánosik kútja! (174).
8. Szálas gyertyák, fáklyák világították meg a kápolnát, de ha három-

szor ennyi lett volna, akkor sem lett volna elég világos a föld alatti terem (176).

9. Úgy feküdt ott, mint egy középkori ifjú király. Az arca semmit sem változott halálában, csak mintha valami kemény vonás rajzolódott volna az ajka mellé (176–177).

10. A konyhában akkora tűz, mint tán a pokolban sem nagyobb, és mindenféle kellemes illatok tekeregtek a levegőben, érdeklődést ébresztve még azokban is, akik jóllakva indultak el hazulról. Hát még mennyire érdeklődtek azok, akiknek gyomruk történetesen üres volt, mint a legtöbb temetéslátogatóé (178–179).

11. – Erzsébet – hörögte –, ne hagyj itt! Mintha valami derűs napsugár röppent volna ebben a pillanatban a halott arcába. De csak egy másodpercig tartott a jégarc mosolygása. A következő percben zökkenve ereszkedett le a szarkofág födele, örökre eltakarva a niszderi várurat. Lakatosok nyúltak szerzsámaikhoz, és kalapálva zárták le a karvastagságú csavarokkal a koporsó födelét (179–180).

12. A doktor komoly arccal jött vissza. Előbb a pulzusát tapogatta meg Riminszkynek, aztán a szívére nyomta a kezét. – Baj van, amice. A masina odabenn ugyanis rendetlenül dolgozik. Jó lesz óvakodni a bortól, szivartól, zsíros pecsenyétől és egyéb gyomorrontó csemegéktől (181).

13. Egy kis szívszorultságtól is jobban fél, mint tizenkét medvétől (181).

A kísértet megjelenik című X. fejezet (169–181; 12 o.) azzal kezdődik, hogy Riminszky tataroztatja házát és önmagát: mindkettő megfiatalodik. Lőcsén egy egész házat bérelt ki Ancsurkának és öreg nénikéjének, „ahonnan majd illendő módon elhozhatta feleségnek” (170). A szerelem megfiatalítja, szépnek látja a világot. Amikor először észrevette, hogy Ancsurka nagy lány már, különösen abban a feltűnő uszályos sárga ruhában, amelyet a leány a szeszélyes Erzsébet kisasszonytól kapott, mindenütt Ancsurkát látta, amikor Lőcse és Podolin között utazott: „A mezőkön mindenütt sárga virág nyílt, a réteken sárgaszoknyás tót lányok dolgoztak. Össze lehetett téveszteni a tót lányokat a virágokkal” (171). Ancsurka is tót lány volt, és amikor eltűnt a várból, ezt a különös sárga ruhát viselte. Ajándékokkal halmozta el Ancsurkát a lőcsei házban, és három varrónőt rendelt melléje. A szerelem jobbá tette: „Riminszky – nagyon megszelídült ez a haragos, komor férfiú” (172). Azonban Lőcséről jövet – amikor meglátogatta Ancsurkát – történt valami: „látta a fehér imbolygó árnyékot a folyó felé haladni, mintha hosszú köntösű szellemalak lett volna” (173). Amikor hazaér, Mik mondja: mintha kísértet járt volna a házban. Éjjel futár hozza a hírt, hogy meghalt a vár úrnője. Wart Erzsébet halálát Riminszky rögtön a kísértet megjelenésével kapcsolja össze: „Tehát ő volt a kísértet! – kiáltotta Riminszky. – Még ki sem hűlt, már elindult kóborló útjára” (175). Erzsébet tehát megrendezi saját halálát, temetését, és a halotti torról is gon-

doskodik. Még életében megrendeli szarkofágját, amelyben látványosan el lehet temetni: ráemelik a nehéz kőfedelelet és rácsavarozzák. Amíg ott fekszik a nyitott szarkofágban, olykor kénytelen pislogni, vagy bizonyos érzelem kiül az arcára. Volt, aki észrevette ezt, de azt hitte, hogy a szeme káprázik. Erzsébet azzal a szándékkal rendezi meg saját halálát, temetését és halotti torát, hogy Riminszkyt felzaklassa. Ez sikerül is: Riminszky a halotti toron már nem vesz részt, mert rosszul érzi magát. Kéri Rocskay doktort, hogy gyógyítsa meg. A doktor megvizsgálja, és megállapítja, hogy a szíve rendetlenül dolgozik, s azt nem lehet meggyógyítani, ha egyszer elromlott (181).

XI. fejezet. Merre jár a kísértet?

1. Kóborolt, bolyongott a vidéken; a tótok eleinte rettegtek tőle, mint minden másvilági lénytől, de később csaknem megbarátkoztak vele. Igen jóindulatú, csöndes kísértetnek bizonyult (183).

2. A tótok képzelődnek. A tótoknak mindig kell valami, hogy foglalkoztassa a fantáziájukat, mert igen fantasztá, álmodozó nép a szláv nép. Egyszer szentek járnak közöttük emberi alakban, másszor a halottak jönnek vissza (184).

3. Néhány kitűnő angol lakathoz jutott gazdája nagylelkűsége folytán, és miután részeire bontotta a lakatokat, meggyőződött arról, hogy azok jobbak minden eddigi ismert lakatoknál (184).

4. Fintor uram, a cipész az elmondhatója, aki halála napjáig emlegeti, hogy milyen kényes volt az egyszerű tót leányka, amikor az első pár cipőhöz mértéket vett a lábáról. – Mintha már akkor is a Riminszky jövődöbelije lett volna (184).

5. Egyszerre – maga sem tudta hogyan – megkívánt egy ital bort a rongyos csárda borából, bár otthon aszút ihatott volna; megkívánt egy rongyos vándor muzsikust, és főként szerette volna, még egyszer legénységében, a tenyerével ütögetni a csárda füstös mestergerendáját (184).

6. Hé zsidó – kiáltotta. – Bújj elő! Vörös betűvel írták neked ezt a napot a kalendáriumba, bár semmiféle ünnep nincsen (185).

7. De uram, nem tudtam nyugodni, nem tudtam aludni, nem tudtam megpihenni. Amerre mentem, ahol megfordultam, mindenütt rablónak, zsivának tartottak (186).

8. Ma úgy szeretek mindenkit, hogy legjobban szeretném megölelni az egész világot. Téged is, Péter, a kutyádat is, Péter. Fújj egy nótát, öreg, azokból a régiekből, amikor még Kavaczký úr verte a sarkantyús csizmáját a gerendához meg a pádimentumhoz! (187).

9. A szájához illesztette a vén, horpadt hangszert, és fújni kezdte. Mintha a Kavaczkýnevénekemlítésére megmozdult volna valamiláthatatlan verkliszervezet odabenn a trombitában, a kürtből a Rákóczi dallamai tódultak ki (187).

10. Ördögöd van, Péter – mondta egyszer Riminszky, megtörölve verejtékező homlokát. – Másféle ember a helyedben már régen az asztal alatt ülne (188).

11. A kocsmáros betoppant. – A legerősebb pálinkából, szomszéd – parancsolta Riminszky. – Ez a csiger nem nekünk való! Add a hajdúmnak, kocsisomnak (189).

12. A lengyel pálinkában van tűz, van erő, van benne fantázia. A lengyel pálinkától vagy véreset álmodol, mint egy csatatér, vagy fehéret, mint egy menyegző. Középút nincs. Én ma fehéret fogok álmodni (189).

13. A csapláros a pálinkával a szobába lépett. Lapos, nagy üveg volt az, szalmába, vesszőbe fonva. Öklömnyi ólomfeje volt, és nagy pecsétek lógtak a nyakán, mint valami dekrétumon (189).

14. A trombitát le-letette, nagyokat szuszogott, és olykor beszédeket intézett a kutyájához, mintha legalábbis öregapjához beszélgetne (189).

15. Az arcodra még emlékszem, nemes uram. Nagy bozontos fekete hajad volt. Nagy bajuszod, mint egy kandúrnak. A szemed fényes, mint egy medvéé. Jól mondtam-e? (190).

16. Nincsen olyan ember a határban, akit földhöz ne vágnék; nincsen olyan menyecske, akire ne kacsintanék, ha akarnék (190).

17. Az alak pedig mozdulatlanul állt. Skarlátpiros középkori ruha volt rajta, a fején aranyos sisak, és könyökével arra a hosszú, meztelen pallosra támaszkodott, amely olyan volt, mint a régi hóhéroké. Nem szólt, csak állott mozdulatlanul, és Riminszkire függesztette szürke, jéghideg szemét (190).

18. Riminszky eltakarta az arcát. Mintha a hideg rázta volna, vacogott a foga (191).

A Merre jár a kísértet című XI. fejezet (181–193; 12 o.) elején befejeződik a halotti tor, mert egy láthatatlan kéz ezt írta a terem falára: „Menjenek kendtek már a pokolba!” (182). Miután a legutolsó borozók is elhagyták a várat, Rocskay Teofil írásokkal igazolta, hogy a niszderi vár haszonélvezeti joga az övé. A niszdei várúrból pedig kísértet lett: kóborolt, bolyongott a vidéken: a föld népe hol itt látta, hol ott látta. Riminszky készült az esküvőre. Lőcséről jövet megpihent a toporci csárdánál. A csárdában csak egy vak muzsikust talált, Pétert. Közben Riminszkyt vidámság szállja meg, egy hordó bort rendel, de ez még nem elég neki, utána pálinkát kér. A trombitás fújja Kavaczkynótáját, közben isszák a pálinkát. Miután sokat ittak, Riminszky megkérdezi Pétert, igazán meghalt-e az, akit a niszderi várban eltemettek, vagy pedig itt kísért a környéken. Ha él, hol van? Erre a vak ember ezt válaszolta: Ott van a hátad mögött, nemes uram. A skarlátpiros ruhás alak valóban ott állt, és ezt mondta neki:

„A szeretőm voltál, az életem voltál, mindenem voltál, és megcsaltál, elhagytál... Hóbortos voltam, mert az akartam lenni a kedvedért. Éltem sze-

szélyeidnek, rabja voltam szenvedélyeidnek – mindened voltam. Mivel fizettél ezért? Elhagytál, megcsaltál. ...Kázmér, az egész életemről számolok most veled. Arról az életemről, amely fiatalságomtól a tied volt. Megölted a kedvesemet, elvetted a vőlegényemet, nyomomban voltál, akármerre bujdostam előled. Végül elhoztál a sziklavárba, és ott elrejtettél a magad számára hétszeres lakatok mögé” (191). ...A kísértet kitérte karját. „Az ajkamat csókold meg. Jöjj. Riminszky, jöjj.” A férfi már ott állott a kísértet előtt. Annak vészes, őrzítő tűz lángolt a szemében. „Jöjj, jöjj” – sóhajtotta, és Riminszky ebben a percben arccal bukott a földre.” (193).

Másnap hajnalban üveges hintó robogott a podolini úton, benne Riminszky ült. Holtan jött haza a menyasszonyától.

XII. fejezet. Ancsurka

1. Riminszky úrral nem sokat komédiáztak. Szépen betették a föld alá, ahová való (194).

2. A kis Ancsurka szerelem nélkül maradt, mint a fiatal rózsafa, amelyről minden virágot letépnék (194).

3. Riminszky úr már halott volt, és Mik az ajtókat abból a szempontból zárta be, amely szempont neki a legkedvezőbb volt. Tudniillik, szerelem szempontjából... (194).

4. Ancsurka nagyon búslakodott, Marczinkáné még nagyobbakat búsult, és Lócse városában sem igen akadt senki, aki örült volna a Riminszky úr váratlan halálának (194).

5. Hisz a legnagyobb úr utazott el innen a Riminszky Kázmér alakjában... el az egész Szepességből! (194).

6. Rocskay doktor, a vár gondozója minden harmadik hónapban megjelenik, és megnézi a gyermekfej nagyságú lakatokat (195).

7. Igen csöndes, jó magaviseletű kísértet, mintha csak a tótok megjutalmazására vándorolt volna erre a vidékre (195).

8. A hegyekben elterülő nagy, néma erdőségekben, sötét völgyekben, alkonyi órákban néha szembetalálkoznak a skarlátruhás kísértettel, amint lehajtott fejjel, bánatba merülve kóborol, mintha örökkön-örökké valamit keresne, amit soha meg nem találhat. (195).

9. Az aranypézné éppen úgy cseng, mintha valódi volna – pedig hát macskát valódi, gondolják a tótok (195).

10. Ezeken a csöndes, ártatlan vízcsöppeken már sokszor beköltözött a romlás régi, örök időkre szánt épületekbe. Mintha a vízcsöppeknek egyéb gondjuk sem volna, mint a múlandóságra oktatni a köveket (196).

11. A bástya felső része mintha előre mászott volna, és a hús öles mély-

ségbe pillant alá (196).

12. Az ivókban azóta se ülnek olyan sokáig a fuvarosok, mint amikor Péter bátyó táncolt ott (197).

13. Járt itt valaki? – kérdezte, és megfordult, mintha lépéseket hallott volna (198).

14. Néha azt hiszem, Filkó, hogy te nem vagy más, mint az öreg Poprád, az én régi barátom. Vagy legalábbis Proprádnak a fia... (198).

15. Péter bátyó maradt itt, pedig ő volt mindnyájunk között a legöregebb. Hallod-e, Filkó? Péter bátyó volt a legöregebb, és ő maradt itt legtovább... (198).

16. Mintha látnálak, asszonyom. Piros ruhád van és bánatos szemed. Itt állsz előttem, és nagyon szomorú vagy. Mint egykor a toporci határcsárdában megálltál a Riminszky úr háta mögött – de Riminszky úr most nincs itt. – Ő meghalt igazán, Péter bátyó. Véle nem tréfált a halál, mint velem (199).

17. Péter bátyó, maradj velem, nálam... Úgysem lelheted föl máshol a helyed. Péter intett galambősz fejével. Itt maradok (199).

18. Itt maradsz, és mindig arról fogunk beszélgetni, hogy milyen volt Kavaczkó György és Riminszky Kázmér (199).

19. Mister Prihoda, ahogyan Toporcon nevezték, kinevelődött az új világban. Fényes csizmát hordott, és mindennap borotválkozott. Előkelőbb férfiú nemigen akadt nála Toporcon, míg leánya, akinek Riminszky úr fölaltat végrendeletében egész vagyonát hagyományozta, a Szepesség leggazdagabb leányzója volt (199).

20. Mister Prihoda a világlátott ember gyakorlottságával tette meg az előkészületeket az elutazáshoz, és fényes csizmái úgy nyikorogtak a podolini kövezeten, mint egy grófé. Általában igen büszke volt az amerikai gentleman, és még a főszolgabíró is kezét fogott vele (200).

Az *Ancsurka* című XII. fejezet (194–201; 8 o.) lezárja a regény cselekményének témáját a regény igazi főhősével, Ancsurkával kapcsolatban is. Azonban az *Ancsurka* cím kissé félrevezető mert az utolsó fejezet nemcsak Ancsurka sorsáról szól. Ancsurka csak a fejezet elején és főleg a végén szerepel. Ez az aránytalanságot a hasonlatok is jól tükrözik. A 20 hasonlatból a 2. 3. és 4. Ancsurkával kapcsolatos. Utána a cselekmény helyszínével és más szereplőivel, főleg a kísértettel kapcsolatos hasonlatok következnek, és a vak kürtös is több hasonlatnak a témája. Krúdy mintegy összefoglalásként visszatekint a mű cselekményére. Csak a 19. és a 20. hasonlatban bukkan fel újra Ancsurka, ahol is apja, Prihoda úr is megjelenik, miután visszatért Amerikából. A fejezetet Ancsurka házassága zárja le. „Ancsurka nagyon boldog asszony lett. A podolini Riminszky-házból már gyermekek vidám kiáltozása hallatszott, az öreg Mik mindig újabb és újabb Angyalffy csemetéket hordott a

hátán, és sötét éjszakákon a piacon a ház előtt gyakran látták a kísértetet üldögelni egy kőpadon. Ott ült skarlátpiros ruhájában, és szemét figyelve függesztette a Riminszky-házra. Néha rátörtek a buzgó éjjeliőrök, és a város kapujáig kergették, de napok múlva újra visszajöttek...” (201). Az idézett mondat fontos információkat hordoz: Ancsurka nagyon boldog, hangsúlyozza Krúdy egy rövid mondatban. De rögtön megmondja egy hosszabb mondatban, hogy miért: mert több gyermeke volt. Erre a „gyermekek vidám kiáltozása” és a „mindig újabb és újabb Antalffy csemetéket” kifejezések utalnak. Itt Arisztotelész gondolatát véljük felfedezni, aki a boldogság és elemei között „a sok és jó gyermek” kifejezést is említi (*Rétorika*, 1, 5; 1361a). E boldogság nagyságát az író azzal is fokozza, hogy a boldogtalan kísértetet, Wart Erzsébetet is megidézi egy mondatban, aki megfosztatott attól, hogy kellő időben boldog házasságban éljen férjével, és gyermekei lehessenek.

***A podolini kísértet* struktúrája**

Végkövetkeztetésként megállapíthatjuk, hogy Krúdy Gyula *A podolini kísértet* című regényében is sok hasonlatot alkalmaz, összesen 257-et. E hasonlatok formája és tartalma annyira változatos, hogy szinte lehetetlen meghatározott csoportokba osztani őket. Ha az egyes fejezetekben előforduló hasonlatok számát összehasonlítjuk, azt látjuk, hogy a hasonlatok száma hullámszerűen emelkedő tendenciát mutat úgy, hogy a 12 fejezetben két hullámvölgy és hullámhegy következik egymás után:

1. Az *Előszóféle* négy hasonlatot tartalmaz;
2. az I. fejezet tizennégyet, a II. fejezt húszat, a III. fejezet huszonhármat, a IV. huszonötöt;
3. az V. hatvanhatot;
4. a VI. fejezet tizenkettőt, a VII. tizenegyet, a VIII. tizenhármat;
5. a IX. fejezet tizenegyet, a X. tizenhármat, a XI. tizennyolcat;
6. Az epilógus szerű XII. fejezet húsz hasonlatot tartalmaz.

A hasonlatok előfordulási arányából úgy tűnik, hogy *A podolini kísértet* című regény két nagy részre tagolódik. Az első rész az I–V. fejezet: a szereplők ifjú kora, amelyet Pogrányi Sámuel halála zár le, igen sok hasonlatot tartalmaz: 154-et; a 2. rész pedig a VI–XII. fejezet, amely tizenhat év eltelte után alaposan megváltozott szereplőkkel kapcsolatos eseményeket írja le, csak 103-at. Mindez arra utal, hogy az első részben történnek e regény cselekményének súlyosabb eseményei, amelyek komoly változásokat idéznek elő a szereplők jellemében a regény második felében.

Rejtett jelentések *A podolini kísértetben*

Krúdy Gyula *A podolini kísértet* című regényének bonyolult cselekmény-szövése nehéz helyzet elé állítja az értelmezőket. Bár az általunk használt 2006-os Kalligram kiadása a tizennegyedik, ahhoz képest alig született magyar tanulmány erről nagyszerű, sok kiadást megélt regényről. Herczeg Gyula tizenhét Krúdy-műből válogatott hasonlatokat, de *A podolini kísértetben* nem vizsgálta a hasonlatokat. Vargha Kálmán *Krúdy-problémák* című tanulmányában (1971) Szabó Ede kutatásait ismerteti, *A podolini kísértet*et egyszer sem említi. Sötér István sem utal erre a regényre *Krúdy és a megállított idő* című cikkében, pedig ebben a regényben tizenhat évig tényleg megáll az idő (1980). Szabó Ede Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében című könyvében egyszer említi (70). Kemény Gábor *Krúdy képalkotása* című tanulmányában tizennégy műből gyűjtött ki hasonlatokat, ám ebből a regényből nem. De mellőzi a *Képekbe menekülő élet. Krúdy Gyula képalkotásáról és a nyelvi kép stilisztikájáról* című művében is. Fülöp László *Közelítések Krúdihoz* című monográfiájában csak arra hívja fel a figyelmet, hogy Krúdy *A podolini kísértetben* *Valami előszóféle* bevezetést ad a szepességi kis városról, Podolinról (272–3).

Bori Imre azonban – jól eligazodik a szövevényes történetekben és a szereplők jellemzésében. Ancsurka alakjában preraffaelita középkori vonásokat vél felfedezni. Ő a regény egyetlen pozitív alakja. Krúdy módszerét így mutatja be: „Édes meséket sző tehát, közben a romantika leleplezésén munkálkodik. Mert a heidelbergi epizódban is valóságos emberi viszonylatok pokla mutatkozik meg. Az órásmester lánya (Wart Erzsébet-Lizi) ugyan Kavaczký menyasszonya, de Pogrányi Sámuel szereti. S mert ott van Riminszky is, a kalandor, aki úgy tartja, hogyha a lány Kavaczkýé lesz, az övé is lesz, s gondoskodik róla, hogy a két vetélytárs párbajából Kavaczký kerüljön ki győztesként: nem bízva semmit a véletlenre, maga lövi le a szerelmes diákot, s megkaparintja a lányt. A niszdeai várban a magát gyilkosnak hívó Kavaczký önpusztító tivornyákba merül, és meghal Wart Erzsébet egyetlen csókjáért, mert Riminszky odaküldi a nőt – a lelkiismerete elől futó elé a megtestesült vádat. A vár új ura (Pogrányi Sámuel, alias Wart Erzsébet) ugyancsak lelki örvényekben él. Nem titokzatos, hanem szerencsétlen, akinek 'az az idegszál szakadt el fejében, amelyen át a való élet telegrafírozott az álmok világával'" (24–5).

De fontos szempontokat vesz észre Czére Béla is: „Krúdy, miközben a regény romantikus kulisszái között terelgeti az olvasót, valójában macskagér játékot játszik vele: arra kényszeríti, hogy arra nézzen, s úgy lásson, ahogy ő akarja, s csak megkésve vegye észre azt, amitől az egész regény ellenkező értelmet kap. Ez az írói módszer kétségtelenül zseniális. Mert Pogrányi halála után Krúdy elének vetít a múlovarnói múltból egy egészen más Wart

Erzsébetet: ez a nő a testét és az intellektusát tökéletesen fegyelmezni látszik és a jelleme maga az egyenesség és igazságosság. Figyeljük ezt a magánnyal és a bánattal megvert, különc, de a parasztok élete fölött igazságosan örökdő asszonyt, és már bele is sétáltunk az író csapdájába. A romantika asszonya, gondoljuk, olyanszerű mágikus képességekkel, mint Jókai rontó démonai, csak nála ezek a tulajdonságok ellenkező előjellel érvényesülnek: céltalan gonoszság helyett jóság, zsarnoki önkény helyett igazságszeretet uralkodik jellemében. Ez az 'igazságszerető' asszony azonban azon a férfin áll bosszút szerelmese haláláért, aki tulajdonképpen ártatlan ebben a tragédiában" (41).

Itt érdemes idéznünk a regény *Előszóféléjének* utolsó előtti mondatát: „És abban az időben, amikor én a városka lakója voltam, a városi tanács mindenféle elavult jognak alapján örökös száműzetésre ítelt egy asszonyt, bizonyos Wart Erzsébetet" (10). A mindenféle „elavult jog” kifejezéssel Krúdy azt sugallja, hogy Wart Erzsébetet ártatlanul ítelték el. Ennek azonban ellentmondani látszik a 3. fejezet, amelyben Erzsébet halálra itatja Kavaczkyt. Az a Kavaczkya, aki annyira bírta a bort, hogy sohasem részegedett le, egyszer azonban ez is megtörtént vele. Ezt Krúdy egy hasonlat formájában jelzi:

„Valami rendkívüli változáson ment át, amelyet még sohasem tapasztalt a trombitás. Mintha részeg lett volna Kavaczkya. Az ördög bújjon belé, csak nem kapta le lábáról az ital. Mindig hangosabb lett, és folyton többet beszélt ahhoz az idegenhez, akinek kupájához hozzáütötte a magáét” (39).

Kavaczkya tehát egy idegennel ivott, aki leitatta, a halálképzetét keltette benne, a végrendelet elkészítését sugallta neki, és egyetlen örökösének a nevét is ő diktálta neki, s ez a valaki a férfiruhába öltözött Wart Erzsébet volt. Tehát Kavaczkya halálában mindenféleképpen része volt. De ugyanígy okozója volt Riminszky halálának is. Ez nyilvánvalóvá válik a mű második feléből. Wart Erzsébet végül is elfogadja Riminszky szerelmét, és éjszakák sorát töltik heves szerelemben, amikor is egyszer Riminszky rádöbben arra, hogy Ancsurkából szemrevaló kisasszony lett, és elhatározza, hogy feleségül veszi, és már előkészületeket tesz az esküvőre. Ritkábban látogatja Wart Erzsébetet, aki több jelét is adja annak, hogy kezdettől fogva féltékeny Ancsurkára. Ennek fényében az is világossá válik, hogy miért került Ancsurka Erzsébethez Riminszky házából. Erzsébet el akarta szakítani őt Riminszkytól. Miatán Ancsurka elszökik tőle, Erzsébet megrendezi saját halálát és temetését, s ebben szövetségese lesz Rocskay Teofilus doktor. Nem véletlen tehát, hogy a doktor figyelmezteti Riminszkyt, hogy baj van a szívével. A kísértetjárás is egyre aktívabb, egyre látványosabb lesz: sikerül is Erzsébetnek felidegesítenie Riminszkyt, aki hogy visszaidézze fiatal éveit, házassága előtt még egyszer mulatni akar, elmegy a kocsmába, s ott találja az öreg zenészt, s elkeзде

nek inni, először bort, majd pálinkát. Ivászat közben Riminszky a kísértetre tereli a szót, és végül azt kérdezi zenésztől, hogy „hol van a nizzsderi várúr, ha ugyan megvan még valahol a nizzsderi várúr?” „Ottan a hátad mögött, nemes uram” – válaszolja az öreg. A kísértet váratlan megjelenése a nagy pallossal, továbbá bosszúálló szavai, és közeledése ezzel felszólítással: „Az ajkamat csókold meg. Jöjj – kiáltotta -, Riminszky, jöjj!” (193) elég volt ahhoz, hogy a végsőkéig felizgatott szívbjajos Riminszky szörnyet haljon. Miért gondolja hát Krúdy, hogy mégis ártatlan Wart Erzsébet?

Erre a kérdésre – véleményem szerint – magában a regényben találjuk meg a választ. Miután az 5. fejezetben megtörténik a tragédia: Pogrányi, aki megszóktette Lizit, meghal a párbajban. Krúdy ezzel a mondattal folytatja a regényt: „És elmúlt tizenhatesztendő ...(120), majd elmondja az elmúlt tizenhat évben hogyan változott meg Kavaczký György és Wart Erzsébet. Ezzel a mondattal kezdi beszámolóját: „A sors – ez a nagy szemfényvesztő – az egykori órás leányát abba a kötényébe vette, amely kötényében a csodás, valószínűtlen és rendkívüli dolgokat tartogatja” (120). Tehát az ifjú Krúdy, amikor ezt a regényt írta – 1906-ban – azt a véleményt vallotta, hogy az emberek életét a sors irányítja. Ezt meglátásomat további példákkal is meg lehet támogatni. A tudóskodó Rocskay Teofil doktor a betegeskedő Riminszkyt így próbálja megnyugtatni: „Mit ágálsz, ember? Mit hánykolódsz, ugrándozol, rúgkapálsz? Sorsod meg van pecsételve, mint valamennyi földi halandóé. Itt hiába lármázunk, barátocskám, itt hiába jajgatunk, imádkozunk, sírunk; menni kell, ha a másvilági zsandár eljön értünk. Azért legjobb: férfiasan viselni a bajt, amelybe keveredtünk” (60). Még egy tót hagyományra is hivatkozik, hogy a sorsba vetett hitét megtámogassa: „Magad is ismered a tót közmondást – elég tót vagy magadért, Riminszky –, hogy Jarinkó, az erdei szellem köhint egyet, és egy pár bocskor gazdátlan lesz a földön. Mármost minden attól függ, hogy mikor köhint neked Jarinkó. Elmégy te is, mint a többi tótok” (61). Néhány sorral lentebb így folytatja gondolatmenetét Rocskay Teofil: „Magamfajta tudományos ember pedig már csak megpróbálkozik, hogy hosszabbra nyújtsa az életét, mint a tótokét. De hiába próbálkozik. Becsületemre mondom neked, nincs segítség. Úri becsületemre, Riminszky...” (61).

Van egy másik motívum is a regényben, amely gyakran ismétlődik. Ez a lakat szó, amely mintha a sors szimbóluma volna ebben a regényben. Mik, a törpe gyakran lakatokkal bíbelődik, azoknak a szerkezetét tanulmányozza. Alakja minduntalan a középkori udvari bolondokokat juttatja eszembe. A Riminszky-ház lakatait és zárait ő tartja rendben, vásárokon keresi a különleges lakatokat. Az Angliában készült lakatokat rendkívüli jónak tartja. Amikor gazdája elküldi, hogy keresse meg Ancsurkát, elmegy lóháton, és meg is találja. Riminszky úr megdicséri, és megkérdezi tőle, hogy mivel jutalmazhatná meg. Ő ezt válaszolja: „A záruk és lakatok a házban mind régiek. Ideje volna

már újakkal felcserélni a régi holmikat” (168). Korábban éppen az után a jelenet után szerepelteti a lakatokat, amikor Riminszky rosszul érzi magát, és Rocskai doktor gyógyszert ír fel számára. Mik elhozza a patikából a gyógyszert, Riminszky pedig mondja neki, hogy küldje fel Ancsurkát a macskával együtt, hátha az ő látványuk megnyugtatja őt. Mik felháborodva ezt mondja magában: „Beteg, tisztára beteg ... Egy macska mulattatja! Szörnyű! Érténém, ha furfangos lakatokat szeretne látni! De egy macskát? ... (63). Fel is jön Ancsurka, és ott játszik a macskával. Az ő látványuk valóban jó hatással van Riminszkyre, aki így szól Ancsurkához: „Az az ördögös macskád csaknem meggyógyított” (64). Mik fel van háborodva. Krúdy ezt a kommentárt fűzi hozzá:

„Ezen a napon elgondolkozva ült a színben rozsdás lakatjai között, és ha a jó Isten megengedte volna valakinek, hogy belelásson az öreg Mik vén koponyájába, ott a következőt látta volna:

A műhelyben található legnagyobb lakat Riminszky úr alakját vette föl, egy négyszögletes, furfangos závarú a Rocskay doktorét. Marczinkánét egy kimustrált, két darabban heverő ócska lakat képviselte, míg egy vadonatúj kis lakat, amelyet az öreg Mik nem a furfangosságáért, mint inkább a csinoságáért vásárolt meg a legutóbbi vásáron, Ancsurka volt. A macskának nem volt külön lakatja, az együtt volt Ancsurkával a csinos lakatkában.

Az öreg Mik kezében a kalapács, és a kalapács olykor végigkopogtatja a lakatokat. Végig valamennyit, mindegyiket más és másféle érzélemmel. A lakatok is másféleképpen szólnak a kalapács alatt.

Mikor végigment valamennyi lakaton, akkor nagyot csap a kalapáccsal a lakatosüllőre. Kettőt, hármat, négyet (65).

Itt tehát maga az író adja a kezünkbe a rejtély kulcsát: ebben a regényben a lakat szó a sorsot is jelenti, mely, minden ember esetében elzár vagy szabaddá tesz. Ha csak alapjelentésben szerepelne ebben a műben a lakat szó, akkor fölösleges lenne folytonos ismétlése. Az író éppen a lakat szó ismétlésével figyelmezteti az olvasót, hogy gondolkodjék el, miért is találkozik olyan gyakran ezzel a szóval ebben a regényben. Azért, mert a sorsot szimbolizálja vele az író, a kényszerítő és felszabadító sorsot. Ezt megerősítik a hasonlatok is, amelyek sokszor kiemelik a lakatok, a záruk kényszerítő erejét; például: „Vasrácsos ablakok, a falakon gyermekfej nagyságú lakatok lógtak mindenfelé” (25).

„Ha én nem volnék, teszem fel, ki az ördögnek jutna mindig eszébe számon tartani, hogy be van-e csukva a kapu? Ki olajozná meg a zárat, lakatokat? Ki reparálná meg az ajtókat, ablakokat? Én kovács is voltam valamikor – én minden voltam. Lakatos és még minden... Nincsen olyan furfangos zár, amit én föl ne tudnék nyitni. De még a lakatokhoz is értek. Egyszer az én uram

Lengyelországból hozott egy ménkű nagy lakatot. Ott még értenek az ilyesmihez. Nagyszerű lakatosok akadnak arrafelé, lelkecském!... Az én uram elhozta a lakatot, és így szólt hozzám: - No, öreg Mik, itt az alkalom, most mutasd meg, hogy mit tudsz? Az angyalát, öreg Mik, tedd le a vitézi próbát. (27).

Szóról szóra ezt mondta az én uram, nemes Riminszky úr, akinek több őse volt vajda, mint nekem hajam szála van. Megnézem a lakatot, forgatom jobbra balja, nézem elülről, hátulról, próbálgatom, nyitogatom... Hát nem nyílt a kutya. Lengyel lakatosok csinálták, azok értenek mindenféle titkos zárakhoz. Nem nyílt a lakat, sehogy sem nyílt. Öreg Mik, mondom magamban, ha az ördögök fognak kuglizni a fejeddel, akkor is ki kell nyitni azt a lakatot...(27–28).

Krúdy azonban már az elején sejteti, hogy a sorsot Isten irányítja, amikor a lakathasonlat bevezetésében ezt írja: „ha a jó Isten megengedte volna.” Ancsurka befogadása a Riminszky-házba Isten szándéka szerint történik. Amikor Marczinkáné és Mik, továbbá Riminszky úr ott marasztalja a leányt, mindez Jézus Krisztus akaratából történik. Krúdy ezt így adja tudtunkra: „Ancsurka a meglepetéstől bámulva nézett a két öregre. A kis szívében felmerült a toporci keresztút Krisztusának lehunytt szermű arca. A Krisztus nem nyitotta fel a szemét, és íme, mégis meghallgatta, és már gondoskodott is róla, hogy el ne tévedjen a nagy havas világon, amelyből Ancsurka eddig csupán annyit ismert, amennyit a nagy hegyek látni engedtek” (28). Itt Krúdy vissza-utal arra a jelenetre, amikor a tizenöt éves árva Prihoda Anna elindul gyalog, hogy felkeresse Marczinkánét. Ezt érdemes idézni, mert fontos tanúságul szolgál: „A batyut a nyakába kerítette, aztán otthagya a falut. Amikor a falusi dűlőútról a nagy országútra tért, ott találta a fészületet az út szélén, rajta a megfeszített Krisztussal. Ugyan kihez fordulhatott volna máshoz tanácsért, amikor ilyen nagy út előtt állott? Leoldozta a batyut a nyakából, és odatérdepelt a hóra a fészület elé. A fészületen vastagon feküdt a hó, és a nagy hidegben dideregni látszottak a megfeszített mezítelen tagjai. Valami jólelkű vándorlegény ugyan egy rongyos, színehagyott kendőt felakasztott a fészületre, de hát mit ér egy rongyos kendőcske a csontig járó hidegségben? A Megfeszített szemei lehunyvák, pedig Ancsurka forró fohászkozásában mindig csak azt nézte, vajon nem pillant-e reá csak egyetlenegyszer is az elhagyott szegények régi pártfogója. Károgó varjúcsapat szállt fel a közeli mezőkön, sebes vágatva suhant el egy csörgő szán Ancsurka mellett” (21). A szán megállt, felvette Ancsurkát, és Podolinba vitte. Krisztus tehát gondját viseli nemcsak a szegény árváknak, hanem minden embernek. S ez a sors.

Krúdy Gyula *A podolini kísértet* című regényének cselekménye rendkívül szövevényes; fő témája a látszat és valóság közötti nagy különbség. Feltehető, hogy maga a szerzője is nagynak tartotta ezt a regényét, és ezen meggyőződését fejezte ki azzal is, hogy éppen tizenkét fejezetre osztotta fel. Vergiliust követte, aki *Aeneis* című eposzát tizenkét könyvben írta meg. De emlékezhe-

tett Quintilianus *Szónoklattanára*, amely szintén tizenkét könyvből épül fel. E regény nagyságát Réz Pál is felismerte; utószavában ezt írja róla: „A podolini kísértet, mely Krúdy ifjúkori regényei közül talán a legszebb és legmaradandóbb, elsősorban nem a hatásokat mutatja: ebben a könyvében már igazi és egyéni hangja jelentkezik. Ezért oly népszerű, ezért halhatatlan” (264). Sótér István tanulmányát olvasva az ember azt gondolhatná, hogy Krúdy csak olyan műveket alkotott, amelyekben megáll az idő, ezért cselekménytelenek, mert csak hangulatot generálnak. Ám a *Hét Bagoly* és *A podolini kísértet* című regényei meg azt bizonyítják, hogy a cselekményt sem hanyagolta el, s e téren is tudott újat alkotni: *A Hét bagolyban* (1922) a cselekménynek klasszikus öt részes struktúráját mutatja be, *A podolini kísértetben* (1906) pedig a talányosabb két részes struktúráját. E két regény struktúrája tehát különbözik egymástól, a hasonlatok használatában azonban egyezés figyelhető meg közöttük, amennyiben mindkettőben sok hasonlat található: a *Hét Bagolyban* 282, *A podolini kísértetben* pedig 257. És e hasonlatok mély értelmű jelentéseket rejtenek magukban.

Szakirodalom

- Adamikné Jászó Anna 2019. *Stilisztikai kisszótár. Szóképek, alakzatok és egyéb stilisztikai eszközök szótára*. Interkulturális Kft. Budapest. 101–2.
- Adamik Tamás 1971. Catullus hasonlatainak eredete, struktúrája és funkciója. *Antik Tanulmányok* 18. 234–46.
- Adamik Tamás 1974. Martialis hasonlatainak funkciója. *Antik Tanulmányok* 21. 47–58.
- Adamik Tamás 1978. Megjegyzések a hasonlatelmélethez. *Filológiai Közöny* 214. 113–26.
- Adamik Tamás 2010. Hasonlat. *Retorikai lexikon*. Kalligram Kiadó. Pozsony 478. 478–84.
- Adamik Tamás 2024. Hasonlatok Kúdy Gyula Hét bagoly című regényében. *Magyar Nyelvőr*, 148. 32–79.
- Balázs Béla 1919. A hasonlat metafizikája. *Nyugat*; 404–14.
- Balázs Géza 2022. *Folklór és nyelv*. Budapest, IKU – monográfiák, 10.
- Bori Imre 1978. *Krúdy Gyula*. Forum Könyvkiadó. Újvidék.
- Czére Béla 1987. *Krúdy Gyula*. Gondolat Kiadó. Budapest.
- Diószegi András 1961. Turgenyev magyar követői. In: Kemény G. Gábor (szerk.): *Tanulmányok a magyar–oroszi irodalmi kapcsolatok köréből*. Bp., Akadémiai. II. 84–137.
- Fülöp László 1986. *Közelítések Krúdyhoz*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.
- Füst Milán 1947. A hasonlatról. *Magyarok*, 81–3.
- Gjellerup, Karl 1922. *A zarándok Kámanita. Legendás regény*. Fordította

- Baktay Ervin. Második kiadás. Budapest. – az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása.
- Herczeg Gyula 1959. Krúdy hasonlatai. *Magyar Nyelvőr* 41–58.
- Kemény Gábor 1974. Krúdy képkalkotása. *Nyelvtudományi Értekezések 86.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kemény Gábor 1975. Képszerűség és kompozíció Krúdy prózájában. *Nyelvőr Füzetek II.* szám. Akadémia Kiadó.
- Kemény Gábor 1991. Szinbád nyomában. Krúdy Gyula a kortársak között. *Linguistica, Series A, Studia et dissertationes 7.* A Magyar Tudományos Akadémiai Nyelvtudományi Intézete.
- Kemény Gábor 1993. *Képekbe menekülő élet.* Balassi Kiadó. Budapest.
- Kemény Gábor 2016. *Krúdy körül. Stilisztikai tanulmányok és elemzések a 20. századi magyar irodalomról.* Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Krúdy Gyula 1962. *A podolini kísértet.* Az utószót írta Réz Pál. Kincses Könyvek, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Krúdy Gyula: *Hét bagoly.* Utószó Fábri Anna. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Krúdy Gyula 2006. Regények és nagyobb elbeszélések 3. *A podolini kísértet (1906).* Sorozatszerkesztők: Bezeczký Gábor és Kelecsényi László. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- Mátrai László 1948. Krúdy realizmusa. *Magyarok 1/22–5.*
- Sótér István 1980. Krúdy és a megállított idő. In: Sótér István: *Gyűrűk. Tanulmányok a XX. századról.* Bp. Szépirodalmi.
- Szabó Ede 1970. *Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében. Arcok és vallomások.* Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.
- Szaunder József 1948. Krúdy-hősök. Újhold, 80–9.
- Tóbiás Áron (gyűjtötte és írta). 1964. *Krúdy világa.* Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapest.
- Tóbiás Áron (szerk.) 2003. *Krúdy világa.* Osiris Kiadó. Budapest.
- Vargha Kálmán 1971. Krúdy-problémák. ItK., 590–600.
- Worth, Dean Stoddard 1962. Zur Struktur des Vergleiches in der Galizisch-Volhynischen Chronik. *Zeitschr ift für slavische Philologie* 30. 74–86.

